

RECENZIE

DEJMEK, Jindřich: *EDVARD BENEŠ. POLITICKÁ BIOGRAFIE ČESKÉHO DEMOKRATA. Část první. REVOLUCIONÁŘ A DEMOKRAT (1884 – 1935)*. Praha : Univerzita Karlova v Praze, Nakladatelství Karolinum, 2006, 631 s. *Část druhá. PREZIDENT REPUBLIKY A VŮDCE NÁRODNÍHO ODBOJE (1935 – 1948)*. Praha : Karolinum 2008, 790 s.

Odbornej komunite, ale aj záujemcom z radov širokej verejnosti, sa dostáva do rúk druhý zväzok najnovšej podrobnej biografie Edvarda Beneša, nesporne jednej z najvýznamnejších postáv československej aj európskej politiky prvej polovice 20. storočia. Už vopred možno konštatovať, že ide nielen o jedno z najpodrobnejších, ale aj o jedno z najlepších diel o Benešovi, ktoré sa stane nevyhnutnou pomôckou pre každého bádatela, ktorý sa bude zaoberať dejinami Slovákov, Čechov, ČSR či Európy v uvedenom období. Autor, ktorý pracuje ako vedecký pracovník v Historickom ústave Akadémie vied ČR a je docentom Filozofickej fakulty Karlovej univerzity, sa na túto monumentálnu syntézu pripravil dlhoročnou výskumnou prácou, ktorú dokumentujú aj jeho už predtým uverejnené čiastkové štúdie a iné knižné publikácie o moderných českých a československých dejinách.

Najnovšia Dejmekova kniha podáva rozsiahly ucelený životopis Beneša, druhého československého prezidenta, žiaka, spolupracovníka a priateľa Tomáša Garriguea Masaryka. Prvý diel zahŕňa život Edvarda Beneša od mladosti až do decembra 1935, keď ho zvolili za prezidenta ČSR. Prvý zväzok má štyri knihy: 1. Detstvo, mladosť a štúdiá E. Beneša, 2. Obdobie rokov 1914 – 1919, 1. zahraničný odboj, 3. Budovateľ čs. štátu i novej Európy (1919 – 1929) – Benešovo pôsobenie v politike domácej, jeho činnosť v Spoločnosti národov a jeho podiel na vypracovaní projektu tzv. kolektívnej bezpečnosti, 4. Obdobie rokov 1930 – 1935 a Benešovo úsilie o posilnenie obrany republiky a nového európskeho systému bezpečnosti, čo bolo obzvlášť významné – aj keď sa ho nepodarilo uplatniť – v dobe silnejúceho vojnového nebezpečenstva pre ČSR, Európu a následne aj pre celý svet. Druhý diel je rozdelený na tri knihy. 5. kniha sa zaoberá obdobím prvého prezidentského mandátu E. Beneša od roku 1935, jeho zápasom o udržanie štátu v roku Mníchovskej krízy až po abdikáciu v októbri 1938. Táto časť Dejmekovej práce sa zaoberá podrobne Benešovým úsilím o posilnenie obranyschopnosti Československa a jeho úsilím pripraviť štát na ozbrojený konflikt s hitlerovským Nemeckom. 6. kniha, ktorá má zo všetkých najväčší rozsah, podrobne rozoberá Benešovo pôsobenie v rokoch 1938 – 1945, keď sa stal postupne vodcom druhého zahraničného odboja. Autor venuje veľkú pozornosť jednak vnútorným rozporom medzi jednotlivými vedúcimi predstaviteľmi (na jednej strane Beneš, na druhej napríklad Hodža, Osuský a ďalší), snahám o uznanie československej reprezentácie spojeneckými mocnosťami a diplomatickému zneuznaniu Mníchovskej dohody a zápasu o obnovenie Československej republiky. Záverečná 7. kniha opisuje pod názvom *Budovateľ socializujúcej demokracie* obdobie od roku 1945 až do Benešovej smrti 3. septembra 1948. Dejmek v záverečnej kapitole približuje takmer triumfálny návrat Beneša z emigrácie do oslobodenej republiky, jeho zápas o zachovanie demokratického charakteru štátu cez dramatické udalosti prvých mesiacov roku 1948 až po jeho druhú abdikáciu 7. júna 1948, keď sa opäť s prezidentskou funkciou nedobrovoľne a za tragických (hoci iných ako na jeseň roku 1938) okolností rozlúčil.

Dvojzväzkové dielo dopĺňa menný register, rozsiahly poznámkový aparát a podrobný prehľad prameňov a literatúry.

Pri takej rozsiahlej a dodnes politicky nesmierne výbušnej téme – na domácej pôde (slovenskej aj českej), ale aj v zahraničí – pri súhrnnom hodnotení života a diela takej osobnosti, akou bol Edvard Beneš, vznikajú, samozrejme, často aj veľmi rozdielne hodnotenia a dokonca aj nezmieriteľne protichodné názory. Beneša – podobne ako v minulosti – aj dnes časť autorov na jednej strane nekriticky vyzdvihuje a nevidí aj jeho slabšie stránky a na druhej strane ho zase nespravodlivo obviňujú zo všetkého možného aj nemožného – od machiavelizmu, cez dvojaký meter až po diktátorstvo, vojnové štvanie, politickú vraždu (ale bez akýchkoľvek dôkazov – Štefánik), spoluprácu s NKVD, vydanie Československa najprv Hitlerovi a potom Stalinovi, poškodzovanie domáceho odboja a urovnávanie cesty komunistickému prevratu vo februári 1948, atď. Osobitnou kapitolou sú dekréty prezidenta republiky (najmä tie, ktoré postihli českých aj slovenských zradcov a kolaborantov, Nemcov, ale aj Maďarov). Tie sa už takmer sedemdesiat rokov vykladajú tým najrôznejším a, žiaľ, veľmi často aj jednostranným a deformovaným spôsobom bez patričného kontextu s vývojom, ktorý od polovice tridsiatych rokov viedol k Mníchovu a druhej svetovej vojne, od ktorej dekréty nemožno oddeliť. Bola to vraj len Benešova vopred „plánovaná genocída“, a preto si za „svoje“ dekréty druhý československý prezident už vtedy, ale ešte aj dodnes niekedy v sudetonemeckej, ale aj v maďarskej publicistike i vo vedecky sa tváriacich prácach vysluhuje to najzápornejšie hodnotenie od diktátora, ktoré ho kladú na jednu úroveň s Hitlerom alebo Stalinom, cez nepriateľa Slovákov aj národnostných menšín až po „vojnového zločincina“, ktorého by mali hoci aj dodatočne súdiť pred nejakým medzinárodným tribunálom... Tu má Beneš mnohých kritikov aj medzi českými a ešte viac slovenskými autormi, ktorí však zabúdajú na niektoré súvislosti, na ktoré veľmi výstižne poukázal popredný český znalec problematiky dekrétov prezidenta československej republiky Václav Pavlíček, keď upozornil na to, že tu ide o nesmierne zložitý právny, historický, ale aj politický problém s vážnymi dopadmi aj na našu súčasnosť, a preto k tejto otázke treba pristupovať s vedomím zodpovednosti vo vzťahu k národným záujmom Slovákov i Čechov. Vyjadrené Pavlíčkovými slovami: „*V súčasnej dobe sa staly dekréty opäť predmetom aktuálnych politických diskusií. O rozruch kolem této problematiky se zasloužily zahraniční subjekty, které chtějí přepsat historii druhé světové války. Často spojují své výroky s úvahami, že bylo osudnou chybou rozhodnutí po první světové válce, jehož důsledkem vzniklo i Československo. Nejde tedy jen o Postupimskou konferenci, dohody a smlouvy po této válce, ale i o smlouvu Versailleskou, Saint-Germainskou a Trianonskou. Uzavřené smlouvy a dohody se zpochybňují a spoléhá se na ztrátu historické paměti, tak jak to ukazují některé výroky politiků z Bavorska, Rakouska i Maďarska, které tak mezinárodní vztahy destabilizují.*“ A z hľadiska súčasnosti i budúcnosti európskej integrácie majú svoju váhu aj nasledovné Pavlíčkove slová: „*Avšak nemůžeme neslyšet, že se v Německu či v Rakousku ozývají staré hlasy, které, zdá se, si poučení z historie neberou. Představy, že dnes je možné a pro kohokoliv prospěšné pokoušet se změnit pod falešnými morálními a právními argumenty politickým nátlakem na slabší sousedy ve střední Evropě výsledky druhé světové války, ohrožují vznešené ideje evropské integrace více, než si většina evropské veřejnosti dnes připouští.*“ (PAVLÍČEK, V.: *Dekréty, demokratické hodnoty a národní zájmy*, prednesené na seminári: Benešovy dekréty, právni, historický, nebo politický problém? Praha, Národní dům na Vinohradech 10. 4. 2002. Sborník č. 18/2002). Aj z uvedených dôvodov má každý autor, ktorý sa Benešom, jeho pôsobením v rokoch prvej svetovej vojny, v medzivojnovom období, ale najmä počas druhej svetovej vojny a najmä po nej spomenutými problémami zaoberá, nesmierne ťažkú úlohu a mal ju, pochopiteľne, aj Jindřich Dejmek. Niektoré

nasledujúce drobné poznámky na okraj jeho rozsiahlej a cennej práce, ktorá bude po dlhé roky základnou pomôckou pre každého bádateľa zaoberajúceho sa týmto obdobím, a ktorú nebude môcť nikto obísť alebo nebrať do úvahy, nemajú za cieľ znevážiť alebo znehodnotiť jeho prácu, skôr by mali poslúžiť ako námet na doplnenie alebo rozšírenie niektorých par-tíí práce o Benešovi.

Zdá sa mi, že autor málo zdôraznil Benešovu zásluhu o podobu československo-maďarských hraníc. Táto otázka patrí len zdanlivo minulosti, a aj preto by si bola zaslúžila podrobnejšie spracovanie. Ale to je skôr úlohou pre slovenských autorov, keďže v súčasnosti sú to už len slovensko-maďarské hranice. Ale aj Dejmek mohol v tejto súvislosti poukázať na dnes už známe fakty z obdobia po Viedenskej arbitráži, keď sa na Žitnom ostrove, ale aj inde na južnom Slovensku pripojenom k horthyovskému Maďarsku v mnohom potvrdila aj Benešova argumentácia na mierových rokovaníach vo Versailles, napríklad o hospodárskych väzbách tohto územia s ostatným Slovenskom. A keď sa tie väzby po novembri 1938 prerušili, postupne to vyvolalo aj nespokojnosť časti maďarského obyvateľstva, hlavne tých, ktorí sa zaoberali poľnohospodárstvom, a stratili nielen významnú časť svojich dovtedajších trhov pre svoju produkciu, ale dokonca museli byť svedkami aj obmedzovania osevných plôch základných plodín pestovaných v tomto regióne – obilnín, cukrovej repy, tabaku či koreninovej papriky. Maďarsko usilovalo o znovuzískanie slovenského územia, ale tamojšie veľkostatky konkurenciu zo Žitného ostrova nepotrebovali, a ani o ňu nestáli.

Pri opisovaní bilaterálnych rokovaní československého ministra zahraničných vecí E. Beneša s maďarským ministerským predsedom Pálom Telekim a maďarským rezortným kolegom Gusztávom Gratzom 14. – 15. marca 1921 na harrachovskom zámku v Brucku a/d. Leitha prekvapuje, že sa autor opiera len o maďarské dokumenty, resp. o prácu A. Tótha a nevyťažil, až na cirkulár MZV zo 17. 3. 1921, k tejto otázke aj dokumenty z pražského Archívu ministerstva zahraničných vecí. Alebo, že by sa tieto písomnosti z našej strany neboli zachovali? Dejmek, podobne ako aj iní českí autori, na viacerých miestach opakuje staršie názory českých, maďarských, ale aj časti slovenských autorov o tom, že Slovensko v rokoch 1918 – 1919 obsadzovali len „českí“ vojaci a žandári (I. diel, s. 224–225, 229). K tejto otázke sa svojho času už vyslovili nielen účastníci týchto operácií zo Slovenska (napr. novozámocký J. Ďuriš – Frndák), ale napríklad aj Vavro Šrobár (*Dobrovoľné pluky slobody na Slovensku*. In: Československá vzájomnosť, roč. 3, 1935, č. 44, 1. novembra 1935. Podrobne sa účasťou Slovákov v bojoch o Slovensko zaoberali najmä Marián Hronský, Miloslav Čaplovič, ale aj ďalší slovenskí autori. Dejmek, napriek tomu, že cituje Hronského prácu *Boj o Slovensko* z roku 1997 a aj jeho štúdiu *Priebeh vojenského obsadzovania Slovenska československým vojskom od novembra 1918 do januára 1919* (In: Historický časopis, roč. 32, 1984, č. 5, opakuje nepresné tvrdenia, že išlo len o české oddiely. Hoci sa aj v stanovisku slovenských poslancov Revolučného Národného zhromaždenia z 15. novembra 1918, ktorým sa odmietajú maďarské protesty proti obsadzovaniu Slovenska, hovorí najprv o českých vojakoch, ďalej sa dodáva, že o invázii cudzích jednotiek na Slovensko nemôže byť ani reči, pretože českí vojaci sú podriadení dočasnej slovenskej vláde a plnia jej rozkazy. Slovenskí poslanci taktiež poukázali na to, že Slovensko obsadzujú nielen české, ale aj čisto slovenské jednotky, ako napríklad slovenskí príslušníci útvarov bývalého uhorského honvédskeho 25. pešieho pluku z Lučenca, ktoré sa v tom čase vracali z Českých Budějovic a zložili vojenskú prí-sahu slovenskej vláde začiatkom novembra v Skalici. A na západnom Slovensku už v novembri a decembri vstupovali do ozbrojených zložiek mnohí Slováci. Znalci odhadujú počet Slovákov na prelome rokov 1918/1919 v takmer desaťtisícovej československej skupine

zhruba na jednu tretinu, čo je zhruba primerané číselnému pomeru slovenského obyvateľstva vo vznikajúcej ČSR.

Pri opise voľby E. Beneša za prezidenta v decembri 1935 by si podľa môjho názoru bola zaslúžila väčšiu pozornosť podrobnejšia analýza postoja maďarských politických strán a motívy, prečo hlasovali za Beneša. V časti maďarskej odbornej literatúry sa objavujú tvrdenia, že išlo o zrelú a predvídavú úvahu vodcov maďarskej menšiny, predovšetkým Gézu Szüllóa, že Beneš im ako prezident doma (t. j. v Československu) nebude môcť toľko škodiť ako minister zahraničných vecí v Ženeve. Iné svedectvo však o tom, prečo Maďari Beneša volili, podáva Lujza Esterházy, ktorá sa vo svojich memoároch zmieňuje nielen o zdôvodňovaní tohto kroku svojím bratom Jánosom Esterházym (Benešovým protikandidátom bol taký pravicový, nacionalistický a reakčný politik, ktorý bol pre nich neprijateľný, a keby ho zvolili za prezidenta, znamenalo by to koniec demokracie v Československu), ale aj o jeho sťažnostiach, že Beneš po svojom zvolení za prezidenta nedodrжал ani jeden zo sľubov, ktoré údajne predtým Maďarom dal. Dejmek sa tiež zmieňuje (I., s. 630) o nejakých bližšie nešpecifikovaných ústupkoch. Tie mal Beneš sľúbiť Jánosovi Esterházymu na stretnutí, ktoré sprostredkoval pápežský komorník Jan Jiří Rückl. Tieto sľuby, resp. ústupky, však veľmi konkrétne – pravda len z maďarskej strany – špecifikujú viaceré články v orgáne maďarskej opozície Prágai Magyar Hírlap.

Menšie výhrady možno mať aj k nejednotnému používaniu miestnych názvov na Slovensku, hoci táto terminológia sa už dávnejšie ustálila aj v češtine. Napríklad na jednom mieste sa píše o rieke Ipel (I. s. 227) a na inom o rieke Ipola (I., s. 295). V takejto knihe – aj z úcty k M. R. Štefánikovi – by sa nemala vyskytnúť (ale tu zrejme ide len o tlačovú chybu, ktorú mohla pozornejšia korektúra odstrániť) informácia, že Beneš „navštívil Bradla“ (I., s. 295). Slovenských čitateľov iste veľmi zaujmú informácie o prvom pobyte Beneša vo funkcii prezidenta na Slovensku a jeho optimistické videnie budúcnosti Slovenska (prejav na žilinskej radnici, stretnutie s A. Hlinkom v Černej, či s J. Tisom v Ružomberku II, s. 32-35). Nie je mi dosť jasné, prečo autor použil úvodzovky pri písaní o Benešovom pobyte v Topoľčiankach a jeho účasti na vojenských manévroch v oblasti Zlatých Moraviec, keď spomína ako prezident položil kyticu na hrob vojakov, ktorí padli v roku 1919 s „rudými“ Maďarmi. Veď vtedy v radoch vojakov Maďarskej republiky rád celkom iste „bieli“ nebojovali.

Autor venoval veľa priestoru aj hodnoteniam Benešových osobných vlastností – tak ako ho videli súčasníci, priatelia, politickí spojenci i protivníci. Spomína jeho všeobecne známou vytrvalosť, pracovitosť, obetavosť a oddanosť svojmu učiteľovi T. G. Masarykovi a veci Československa, aj veľkú časť politickej práce venovanej získaniu a obrane Slovenska. Dejmek pripomína aj známe jednostranné, nespravodlivé až krajne nepriateľské hodnotenia Beneša zo strany nemeckých, najmä sudetonemeckých autorov – Hansa von Steina, Wenzela Jakscha, Hermanna Raschhofera a iných. V tejto časti mi však citelne chýbajú zmienky o maďarských hodnoteniach, pretože tieto možno často nielen porovnať s nemeckými, ale v niektorých častiach ich aj prekonávajú. Túto medzeru zrejme zapríčinila jazyková bariéra, čo však obstoí len čiastočne, pretože mnohé práce maďarských autorov sú prístupné aj vo svetových jazykoch. Autor ich však zrejme nepovažoval za také významné ako nemecké, čo je chyba. Aj maďarským kritikám ČSR a československých predstaviteľov, predovšetkým Beneša, ale aj ostatných československých predstaviteľov, treba venovať aj dnes pozornosť nielen na slovenskej, ale aj na českej strane.

Záverom možno poukázať na iné hodnotenie dvoch významných politikov či diplomatov. Ten známejší – francúzsky minister zahraničných vecí Robert Schumann, jeden z pôvodcov myšlienky povojnovej európskej integrácie a jeden zo zakladateľov predchodcu Európy

skej únie – po Benešovom úmrtí vo francúzskom Národnom zhromaždení vyhlásil (ako to dokladá Dejmeikom citovaná správa ZÚ v Paríži zo dňa 14. 9. 1948), že dúfa, „že jeho smrť bude mílnikom na ceste k európskej obnove, k slobode a mieru medzi národmi, ktoré sledujúč Benešov príklad, si môžu byť isté, že sú na dobrej ceste...“ Menej známe je hodnotenie vtedajšieho britského veľvyslanca v Československu Piersona Dixona v jeho životopise E. Beneša. Diplomata zdôraznil, že bol „prezident Beneš po tri desaťročia stelesnením túžob a ideálov väčšiny Čechov a Slovákov, ich predností i slabostí, pričom jeho odchod znamenal pretrhnutie posledného puta s tými ideálmi demokracie a humanity, na ktorých bola založená Československá republika“. (II, s. 699).

Ferdinand Vrábek

CSÉFALVAY, František – BAKA, Igor – KATREBA, Zoltán – KLUBERT, Tomáš – KORČEK, Ján – ŠIMUNIČ, Pavol – ŠTEFANSKÝ, Václav: *Vojenské dejiny Slovenska V. zväzok 1939 – 1945*. Bratislava : Magnet Press Slovakia. Vojenský historický ústav 2008, 285 s.

Kolektív autorov predstavuje v kontexte neobyčajne prínosného zámeru – zmapovať vojenské dejiny Slovenska – pravdepodobne najnáročnejšiu a najzložitejšiu časť tohto projektu; spracovanie a zhodnotenie obdobia existencie Slovenskej republiky v rokoch 1939 – 1945. Ak sa slovenské vojenské dejiny pred týmto a po tomto období skúmali a museli skúmať ako súčasť štátnych útvarov, ktorých Slovenská krajina bola, v tomto období všetky organizačné, politické, ekonomické (atď.) problémy sa mohli a museli riešiť v rámci samostatného (ochraňovaného) štátu. Prepojenosť politických zmien, budovanie samostatnej armády, jednostranné zapojenie Slovenskej republiky na strane fašistických veľmocí, ale na druhej strane antifašistické nálady, vstup jednotlivcov do zahraničnej československej armády, partizánske akcie proti režimu, a najmä SNP, nastoľovali pred autormi nielen náročné problémy z hľadiska ideologickopolitického, vedeckého a spoločenského hodnotenia, ale tiež metodického a metodologického prístupu. Je samozrejme, že pri spracovaní vojenských dejín vystupujú do popredia v značnej miere aj politické aspekty, ale v prípade obdobia Slovenskej republiky sa táto otázka javí ako neobyčajne závažná. Ak si uvedomíme, že budovanie slovenskej armády prebiehalo viac-menej „na zelenej lúke“, armáda musela utvárať svoje štruktúry de facto v období druhej svetovej vojny, neúprosneho vojenského a ideologického konfliktu v Európe a následne vo svete, potom dosiahnuté výsledky sú z hľadiska existujúcej moci dočasne úspešné. Autori tieto skutočnosti presvedčivo dokumentujú, ale nie som presvedčený, že vyčerpali všetky argumenty, ktoré sprevádzajú tento proces.

Vznik, formovanie a celková činnosť slovenskej armády je v práci zhodnotená a objasnená komplexne a mnohokrát s prihliadnutím priamo na detailné posúdenie vojenských udalostí, technického zabezpečenia, materiálneho vybavenia, stavu výzbroje a výstroja, vojnových strát a kádrového budovania armády. Vylíčené bojových aktivít na mnohých frontoch druhej svetovej vojny ako z hľadiska armády SR, ale aj zahraničnej československej armády, možno jednoznačne hodnotiť za prínosné a príkladné. Autori v tomto smere naplnili svoje zámery a poskytujú verejnosti všestranný obraz o väčšine aktivít príslušníkov armády. Do určitej miery je zanedbané vykreslenie, akými druhmi zbraní disponovala slovenská armáda, samozrejme, v prvom rade československými, neskôr nemeckými atď. Nie je žiadnym objavom, že bojaskopnosť armády závisí do značnej miery aj od kvality a kvantity výzbroje. Konštatovanie, aké druhy zbraní a v akej kvalite mala k dispozícii slovenská armáda

v porovnaní s nacistickou armádou, ale aj protivníkmi z radov antihitlerovskej koalície, by sa malo v stručnej forme v takomto diele objaviť. Dokumentovalo by to celkový obraz o slovenskej armáde a jej reálnej sile.

Považujem za samozrejmosť, že vo Vojenských dejinách Slovenska 1939 – 1945 sa venuje náležitá pozornosť všetkým vojenským aktivitám, na ktorých sa príslušníci národa podieľali doma aj v zahraničí, bez ohľadu na ideologické hodnotenia, politické presvedčenie a pod. Považujem za pozitívne, že autori sa nedali strhnúť k navodeniu ideologických kritérií a s tým súvisiacich ideologických hodnotení. Ale v Závere – inak neobyčajne precíznom a hodnotnom sa malo vyjadriť, malo jednoznačne povedať, že celý zmysel zápasov, bojov, úsilia spoločnosti, armády v krutých dobách druhej svetovej vojny bol v porážke fašistických veľmocí a fašizmu vôbec. To je spoločenský odkaz tých, ktorí sa zapojili do protifašistického boja, a čo nás spája s modernými trendmi vývoja vo svete.

Zhodnotenie vzniku, formovania a budovania slovenskej armády patrí medzi základné, ale súčasne aj precízne spracované časti predkladanej publikácie. Detailný rozbor tohto procesu – a nielen tohto – je bezosporu veľkým prínosom práce. Ale vynára sa otázka, či armáda v tak krátkom čase „vydúpala zo zeme dôstojnícke kádre“? Je známe – v predchádzajúcom zväzku sa táto skutočnosť dokumentuje – že Slovákov na vedúcich miestach a dôstojníckych postoch československej armády nebolo veľa a v období Slovenskej republiky, ako by sa zrazu „premnožili“. Nie celkom zodpovedaná zostáva otázka, aká bola odborná kvalita rýchle povyšovaných dôstojníkov, boli schopní zvládnuť zložité bojové úlohy a pod. Pritom nejde a nemôže ísť o nejaké ideologické kritériá, ale o konštatovanie stavu, schopnosť alebo neschopnosť vyrovnáť sa s daným stavom. Je to obdobný problém, ako s prácou byrokratického aparátu. Existovalo množstvo sťažností, že Slováci nemali alebo nemohli mať možnosť uplatniť sa v tejto sfére spoločensko-politického života, ale po 14. marci 1939 nevznikli väčšie problémy s organizačným zvládnutím zložitého a náročného riadenia štátu. Samozrejme, spätosť fungovania uvedených oblastí života spoločnosti vzájomne nielen súvisí, ale treba ju aj rešpektovať. Rešpektuje sa v politických postojoch armády k vývoju medzinárodných vzťahov v rokoch vojny.

Plne akceptujem a považujem za nevyhnutné registrovať záporné postoje k režimu Slovenskej republiky, jej spolupráci s nacistickým Nemeckom, postupný záujem o obnovu Československej republiky, ochotu vstupovať do zahraničnej armády, zúčastniť sa antifašistického boja. Zložitejšie je však vyličenie ideologickopolitických postupov armády, jednotlivých jej zložiek k účasti na bojových akciách. Je neobyčajne ťažké diferencovať postoj k týmto problémom, a v práci sa registruje postupná zmena názorov v prístupe príslušníkov armády k hodnoteniu udalostí vo svete. Zostáva však nie celkom zodpovedaná otázka „prechodu“ na druhú stranu. Je náročná a ťažko vysvetliteľná pretrvávajúca podpora časti niektorých vrstiev obyvateľstva režimu Slovenskej republiky po SNP a ešte viacej v súvislosti s katastrofálnymi porážkami nacistického Nemecka. Sú ťažko pochopiteľné dôvody postojov politikov, ale ešte viacej tých, ktorí sa v tomto beznádejnom období exponovali pri fungovaní Slovenskej republiky ako takej. V tejto súvislosti vystupuje do popredia otázka budúcej existencie štátu a schopnosti, či neschopnosti jeho politických elít hľadať a ponúknuť východisko z vojny. Je známe, že zástupcovia ľudovej strany nevynikali pri hodnotení zahraničnopolitických problémov, ťažko nachádzali odpovede na zásadné otázky medzinárodného vývoja, problémy vojny a mieru, víťazov a porazených, ale ťažko možno nájsť v Európe paralelu k zlyhaniu HSLS pri hľadaní východiska z vojnovnej krízy. Už koncom roka 1944 nedisponoval štát ani štátostrana bojaschopnou armádou, pretože jej väčšina prešla do radov protivníkov, došlo k rozkladu HG, narastaniu alibizmu a pod. Kde hľadať odpoveď, a v práci aj keď

sa tieto stránky reflektujú, sa nedajú jednoznačne prečítať skutočnosti; masa niekedy bezvýznamných vojakov, dôstojníkov dostala najvyššie vojenské hodnosti v rámci Slovenskej republiky a na konci roka 1944 – ako sa konštatuje – slovenská armáda nedisponovala ani jediným generálom. Čo sú príčiny tejto „zrady“, „prechodu“ na druhú stranu, ako bola armáda ideologicky vyzbrojená. Bola imúnna voči fašizmu, mala výhrady voči nacistickému Nemecku, fungovali tu predmníchovské demokratické reminiscencie (atď.) ?

Významným prínosom práce je zmapovanie antifašistických postojov armády, vzniku antifašistického a partizánskeho hnutia. Nemám dojem, že by sa autori chceli pokúsiť a dokázali čo boli určujúce vplyvy tohto procesu; dovoz ideí, prítomnosť sovietskych partizánov ich českých, čechoslovakistických a židovských „pomáhačov“ (podľa dobovej argumentácie), alebo alibizmus, politické presvedčenie, vnútropolitický vývoj, nárast antifašistického hnutia, vývoj na frontoch druhej svetovej vojny a pod. Režimisti, a J. Tiso zvlášť, nemohli zo svojho pohľadu pripustiť vysvetlenie a odôvodnenie SNP ako zásadné zlyhanie národa, ale tradične hľadali dôvody inde – mimo svojej politiky. V použití ideologických argumentov, samozrejme v prvom rade boja proti „aziatskému“ bolševizmu. V tomto kontexte by nebolo od veci stručne zhodnotiť, porovnať, čo ponúkala vládna propaganda, aby ovplyvnila politické myslenie a konanie príslušníkov armády, keď ich posielala bojovať, lepšie povedané umierať na fronty druhej svetovej vojny, kde Slovensko nemalo žiadne záujmy. Ešte náročnejšia je otázka, ako príslušníci armády akceptovali tieto argumenty, ako sa vyrovnávali s absurdnými situáciami, keď mali bojovať a zomierať v ruských stepiach. Prečo a za čo? Masírovanie bojom proti bolševizmu bolo permanentné a určite pôsobilo najmä pri obrane kresťanstva, ale postupne v radoch príslušníkov armády museli vznikať mnohé komplikované ideologické, ideové, politické a iné konflikty. Na tieto otázky, ktoré stále čakajú na svojho precízneho a nezainteresovaného objaviteľa, sa však mohlo v súhrnnej všeobecnej rovine podrobnejšie poukázať.

Príčiny začatia partizánskych bojov a ich priebeh do konca vojny je jedna z najdôležitejších stránok záujmu autorov. Je bezosporu presvedčivé a v mnohom smere aj vyčerpávajúce posúdenie činnosti partizánskych oddielov z hľadiska ich bojových úspechov a neúspechov, schopnosti viesť tento druh boja, pripravenosti prejsť na partizánsky spôsob boja a pod. Ale partizánske oddiely, aj keď v omnoho menšej miere a z iných dôvodov a príčin ako nacistické jednotky, POHG, Domobrana a pod. sa tiež dopúšťali niekedy úplne neodôvodnených represálií proti obyvateľstvu, bezvýznamným členom HG, resp. čiastočne a výnimočne voči politikom. Samozrejme, nemôže ísť o precízne vylíčené týchto udalostí, nedajú sa porovnať nacistické represálie a zlyhanie partizánov a už vôbec nie čo do počtu obetí, ale autori boli povinní zaujať k tejto otázke všeobecne teoretické stanovisko, posúdiť hodnotenie partizánskeho boja ako takého, dokonca v európskom kontexte, špecifických podmienok na Slovensku, v postoji k nemeckej menšine a pod. Je dosť rozšírený názor, že partizánske akcie na kontinente, ale vo svete vôbec netvorí významný, podstatný prínos pri porážke okupantov akéhokoľvek druhu. Úloha partizánov, ich bojové nasadenie v celkovom boji proti fašizmu v slovenských podmienkach nie je komplexne v publikácii zhodnotená. Je problém, či sme to v súčasnej dobe už schopní uskutočniť. Autori ale mali uviesť, že do procesu antifašistického boja sa zapojili na Slovensku nielen Slováci, ale aj príslušníci iných národov a národností.

Konštatovanie autorov, že Slovenský štát vznikol na základe rozhodnutia autonómneho Snemu (Snemu Slovenskej krajiny) je oprávnené, ale nevystihuje podstatu veci. Má regionálny parlament právo prijímať ústavnoprávne zmeny? Snem si ho osvojil, ale revolučným spôsobom. Nik sa neodvolával na prirodzené ani historické právo, princípy nacistického

„völkisch“ a pod. K 14. marcu 1939 takto nedošlo legálnym, ale revolučným spôsobom bežne používaným v takýchto prípadoch. To, čo si propagandisti nového štátu neskôr vymýšľali o jeho vzniku, bolo bežným ideologickým masírovaním verejnosti. Predsa nemohli tvrdiť, že štát vyhlásili „Blitzschnell“, ako si želal A. Hitler. V kontexte týchto udalostí je dôležité, ako prijal slovenský národ vyhlásenie samostatnosti. Tvrdenie, že „nemalá časť spoločnosti považovala vytvorenie samostatného štátu za prirodzený stupeň národno-emancipačného procesu“, je problematické. Nejde len o to, čo to je „nemalá časť spoločnosti“, ale aj o to, ako na Slovensku a kto rozmýšľal o „národno-emancipačnom procese“. To sú prevzaté ideologické hodnotenia z vtedajšej tlače ľudovej strany a použité argumenty politikov HSLS a neskorších obhajcov samostatnosti a 14. marca 1939. Dôležitú úlohu hrala obava z rozdelenia Slovenska medzi jeho susedov, okupácie Slovenskej krajiny, straty samostatnosti a pod. Strach bol dôležitým komponentom, ktorý vplýval na nálady obyvateľstva. Situácia sa prirodzene neskôr menila.

Je skutočnosťou, že Slovenskú republiku uznali de jure a de facto všetky veľmoci, okrem USA, ale je rovnakou skutočnosťou, že toto uznanie často trvalo len niekoľko mesiacov, resp. rokov, pričom autori považujú za veľmoc aj „nankinskú Čínu“. Píšu, že Slovenskú republiku uznalo 31 (?) štátov, ale nepíšu dokedy. V podstate manipulujú s medzinárodným významom a vplyvom Slovenskej republiky, pričom bezosporu aj táto stránka veci mala značný vplyv na armádu.

V kontexte spomínaných udalostí, rozpadu alebo rozbitia Česko-Slovenska je zaujímavé, ako a akým spôsobom sa realizoval „rozchod“ v rámci armády. Autori takmer vôbec nevenovali pozornosť odchodu českých príslušníkov bývalej československej armády, ktorý sprevádzali určité incidenty (Trenčianska Teplá), ale na druhej strane nedochádzalo k stratám na životoch. Snaha zabrániť odsunu výzbroje a výstroje zo Slovenska do českých krajín, odzbrojiť príslušníkov armády, a tak zachovať vojenský materiál na Slovensku, sa nespomína, ako ani udalosti spojené s týmto vývojom.

Agresívne akty Slovenskej republiky proti Poľsku a Sovietskemu zväzu sú opísané a zhodnotené po všetkých stránkach. Ale sa nekonštatuje a nezdôrazňuje, že Snem Slovenskej krajiny sa k agresii voči Poľsku nevyjadril a Slovenská republika nevyhlásila vojnu Poľsku a evidentne uskutočňovala podľa medzinárodného práva agresiu a nie nejaké „ťaženie“.

Pri hodnotení politiky veľmocí, vzťahov medzi nimi a postojov k jednotlivým udalostiam sa v publikácii prezentuje akási selanka. Je tu tak trochu badateľná tendencia niektoré háklivé miesta vo vzťahoch antihitlerovskej koalície líčiť „delikátne“, otvorene povedané povrchné. Pritom v značnej časti príslušníkov HSLS, HG, HM, ale aj politicky naivnej inteligencie vernej režimu a, hlavne, štátu sa živili predstavy o možnosti vypuknutia zásadných rozporov v antihitlerovskej koalícii, a tým k následnému obratu vo vojne. Tiež postoj ZSSR k povstaniu vo Varšave nebol taký jednoduchý, ako líčia autori. Medzi západnými veľmocami a ZSSR existovalo množstvo rozporov (napr. druhý front), a politické aspekty hrali v záverečnej fáze vojny dôležitý moment pri plánovaní vojenských operácií. V žiadnom prípade nemáme v úmysle požadovať nejaké hlboké rozbory medzinárodných vzťahov, ale upozorniť stručne na tieto skutočnosti, je nutné. Autori mali napísať, kto je to Antonescu, a nielen konštatovať (s. 176), že ho zosadil rumunský kráľ Michal. Práve uvedený náhodný príklad ukazuje na neobyčajnú náročnosť previazanosti vnútropolitického vývoja a budovania armády s medzinárodným dianím a pôsobením slovenskej armády v zahraničí. Nielen uvedomenie si týchto skutočností, ale aj ich plné rešpektovanie patrí k prínosom pri spracovaní vojenských dejín Slovenska.

Nie na takej úrovni je zhodnotenie zahraničného odboja a jeho politickoštátoprávných

konceptí, ktoré ustrnuli na úrovni rokov 1918 – 1938 – do Mníchovskej dohody. Zrejme aj tieto skutočnosti pôsobili na správanie príslušníkov slovenskej armády vo vzťahu k zahraničnému odboju a ich aktívnemu zapojeniu sa do antifašistického boja. Fenomén samostatného štátu, aj keď v podobe, akej existoval a fungoval, pôsobil na obyvateľstvo Slovenska v jeho postojoch k štátoprávnenému postaveniu. Predstava návratu pred Žilinskú dohodu nemohla byť príťažlivá a nemohla mobilizačne vplývať na postoje spoločnosti a príslušníkov armády k danému režimu, narastaniu antifašistického odporu a pod. To bol tiež jeden z významných a dôležitých momentov, ktorý pôsobil na správanie sa armády v niektorých fázach vývoja. Je na druhej strane objektívnym faktom, že ideologická opotrebovanosť, a nielen ona, vyúsťovala v postojoch vládnucich elít, ale aj mladej ľudáckej inteligencie k takým absurdným predstavám, že chceli a domnievali sa, že môžu udržať štát, ešte začiatkom roka 1945 len v spolupráci s nacistickým Nemeckom.

Námety, pripomienky, poznámky, hodnotenia jednotlivých problémov názorne ukazujú, akú náročnú úlohu museli autori plniť. Samozrejme, že nemohli úplne vyčerpávajúco zvládnuť svoj zámer, ale ponúkli verejnosti vedecko-populárne spracovanie vojenských dejín Slovenska v období existencie Slovenskej republiky na veľmi solídnej úrovni, aká u nás ešte nikdy nebola prezentovaná. Snaha syntetizovať, nutne sprevádzaná detailným spôsobom analyzovať vojenské aktivity armády, spôsob jej budovania, účinkovania na frontoch druhej svetovej vojny atď. vyúsťila do skutočnosti, že pokúsiť sa prekročiť nimi položenú latku nebude jednoduché. Piaty zväzok vojenských dejín Slovenska sa dôstojne zaraďuje do celkovej série doteraz vydaných šiestich zväzkov a celé dielo ponúka slovenskej verejnosti obraz o tejto časti vývoja národných dejín. Význam tohto počinu ďalej spočíva v tom, že mnohé zložité problémy sa museli riešiť „na zelenej lúke“, ale vždy a v každom prípade ponúkajú minimálne dôležitý podnet pre ďalší výskum.

Valerián Bystrický

FRIEDL, Jiří – JIRÁSEK, Zdeněk: *ROZPAČITÉ SPOJENECTVÍ. ČESKOSLOVENSKO-POLSKÉ VZTAHY V LETECH 1945-1949.* Praha 2008, 399 s.

Kniha sa skladá z dvoch monografických prác pod názvami *Vzťahy medzi Československom a Poľskom v letech 1945-1949* od Jiřího Friedla a práce *Na slepé koleji. Československý a poľský exil v prelomových letech* od Zdenka Jiráska.

Práca Jiřího Friedla sa začína dôkladným rozborom prameňov a literatúry k sledovanému obdobiu rokov 1945 – 1949. Autor podáva vyčerpajúcim spôsobom prehľad slovenských, českých, poľských, a v neposlednom rade aj zahraničných prác a archívov, v ktorých môžeme skúmať vzťahy medzi Československom a Poľskom po završení druhej svetovej vojny. Po tomto rozbere nasleduje už samotná práca rozdelená na päť kapitol podľa chronologického členenia.

V prvej kapitole pod názvom *Navázání kontaktů s Poľským výborem národného osvobodzení a poľskou prozatímní vládou*, autor charakterizuje obdobie, ktoré predchádzalo samotnému ťažiskovému obdobiu práce. Sleduje roky 1943 – 1945 a politickú aktivitu poľskej a československej exilovej vlády v Londýne. Toto obdobie sa začína obratom vo vojne – víťazstvá ZSSR pri Kursku a v Stalingrade prinášali nádej na víťazstvo Spojencov a budúce oslobodenie strednej Európy spod vplyvu a nadvlády Nemecka. Zároveň toto obdobie sa vyznačovalo objavením hrobov v Katynskom lese a smrťou Sikorského, čo poznačilo vzťahy medzi Poľskom a ZSSR, a v konečnom dôsledku aj vzťah medzi československou exilovou vládou

a poľskou exilovou vládou. Autor si uvedomil vzrastajúci vplyv ZSSR na vývoj vojny, a tým aj na povojnové usporiadanie sveta. Rusko sa dostalo do rozporov s exilovou vládou Poľska, a preto sa orientovalo na vytvorenie Zväzu poľských vlastencov plk. Zygmuntom Beringom na území ZSSR, ktorý neskôr pokladalo za jediných legitímnych zástupcov Poľska. V tejto kapitole nám pisateľ priblížil vzťahy medzi poľskou a československou exilovou vládou v Londýne, otázku konfederácie, rozpor v otázke hraníc a z toho vyplývajúcu orientáciu Beneša na moskovské centrum poľského odboja. Friedl podáva prehľad vývoja politických strán v Poľsku, činnosť Poliakov v Moskve a aktivity čs. vyslanca Fierlingera v Moskve, ktorý sa úplne podriaďoval stanovisku Moskvy, a za pravých zástupcov Poľska pokladal komunistov. Zaujímavé je sledovanie aktivity Moskvy, ktorá obratne nasledovala vlastné ciele, a otázku príslušnosti Těšínska používala ako nátlakový prostriedok na uznanie Lublinského výboru za jedinú poľskú vládu. Tieto aktivity ZSSR vyústili nakoniec 30. januára 1945 do nadviazania diplomatických vzťahov medzi československou vládou a Lublinským výborom, čím bol dosiahnutý cieľ ZSSR prelomiť izoláciu tejto poľskej vlády prostredníctvom jej uznania ČSR. Autor sa nevyhol ani otázke protibenešovskej opozície v Londýne a jej stanovisku v otázke poľskej dočasnej vlády.

Druhá kapitola má názov *Konflikt*. Venuje sa situácii po obsadení a oslobodení Poľska a Československa a jednotlivým problémom medzi oboma štátmi. Najvypuklejším problémom bola, samozrejme, situácia okolo Těšínska a jeho príslušnosti. Kým Poliáci žiadali určenie hraníc na národnostnom princípe a na základe plebiscitu, Česi chceli zachovať hranice spred Mníchova 1938, z čoho vyplynuli rozpory. Autor danú situáciu nesleduje len na základe politických rozhodnutí vlád, ale dôkladne si všíma aj situáciu na samotnom spornom území, pohraničné konflikty z oboch strán a napätie, ktoré bolo pre túto oblasť symptomatické. Pisateľ približuje činnosť diplomata Hejreta v Poľsku, výmenu nót a snahy Poľska o vytvorenie poľsko-československej komisie za účelom vytýčenia hraníc na Sliezske, s ktorou však nesúhlasila Praha, ktorá sa obracala radšej na západné mocnosti a ich rozhodnutie. Toto obdobie bolo charakterizované rokovaniami a schôdzkami ministerských rád Poľska i Československa. Zaujímavé sú informácie o názoroch jednotlivých ministrov k tejto otázke, kde možno badať vplyv ZSSR na komunistických ministrov. Autor neobišiel ani spory ohľadne príslušnosti pôvodne nemeckých území – Kladsko, Ratibořsko a Hlubčicko. Táto kapitola je uzavretá československo-poľskými rokovaniami v Moskve o úprave hraníc, ktoré skončili neúspechom a bolo rozhodnuté počkať na rozhodnutie mierovej konferencie o hraniciach a nemeckom území.

Nasledujúca kapitola má názov *Na cestě k dvoustranným jednáním v únoru 1946*. Autor sa v nej venoval predovšetkým propagande na Těšínsku z oboch strán. Podáva nám dôkladný rozbor rozhlasu, časopisov a novín, ktoré sa na tejto propagande podieľali. Poľská strana využívala ako propagandistickú zbraň protesty poľských obyvateľov voči postupu čs. úradov na Těšínsku, a československá strana zasa protesty Slovákov voči postupu Poliakov na hornej Orave a severnom Spiši. Horná Orava a severný Spiš sa v tejto dobe stáva protiváhou poľských požiadaviek na Těšínsku. Zároveň čs. strana predkladá svoje požiadavky za pripojenie Kladska, Ratibořicka a Hlubčicka. V tomto období môžeme sledovať zvýšené snahy z poľskej strany o uzatvorenie zmlúv – revindikačnej a repatriáčnej, ktorými by sa riešila repatriácia poľských občanov z Nemecka a Rakúska cez české územie a navrátenie majetku cudzieho štátu medzi Poľskom a Československom. Repatriáčna zmluva bola uzatvorená 21. septembra 1945, avšak revindikačná zmluva uzatvorená nebola z dôvodu neuzatvorenia čs.-poľskej dohody o tranzitnom území a o hraniciach. Dostatok priestoru je venovaný spolupráci poľských a čs. komunistov, ktorí sa snažili dosiahnuť jednotu v ná-

zoroach. Táto spolupráca sa prejavila najmarkantnejšie tým, že námestník predsedu vlády Gottwald informoval poľského vyslanca Wierblowskiego o rokovaníach čs. vlády a jej rozhodnutiach. Autor neobišiel ani postoj mocností k otázke Těšínska a stanoveniu čs.-poľských hraníc. Kým hladiskom USA a Veľkej Británie bolo, aby si to sporné štáty vyriešili samostatne, stanoviskom ZSSR bol odsun Poliakov z Těšínska a jeho odovzdanie ČSR. Kapitola sa uzatvára analýzou rokovaní vo februári 1946 v Prahe o hospodárskych, kultúrnych otázkach a spolupráci, aj o hraničných otázkach, ale pre rozdielnosť názorov sa časť poľskej delegácie vrátila do Varšavy.

Na začiatku nasledujúcej kapitoly pod názvom *Cesta k dohode* sa autor sústreďuje na politický systém v Poľsku, jednotlivé vládne strany a ich postoj k otázke hraníc s ČSR. Upozorňuje na voľby, ktoré sa mali odohrať v Poľsku, a ktorých dôsledkom sa stala neochota spolupracovať s ČSR, a prípadne mu ustupovať v teritoriálnych otázkach. Na druhej strane, poľská strana prejavila značnú flexibilitu a ochotu riešiť problémy na Spiši a Orave. Postoj USA, Veľkej Británie, ZSSR a Francúzska k otázke príslušnosti Těšínska je naďalej negatívny voči ČSR, majú sa dohodnúť s Poľskom a nezaťažovať veľmoci. Obidve strany dokázali spolupracovať napr. v otázke prenikania banderovcov na československé územie z poľských oblastí. Vo voľbách v 1946 poľskí obyvatelia Těšínska podporili KSC s nádejou na prijatie poľských požiadaviek komunistami, ale ani títo neboli ochotní vzdať sa tohto územia. Napätie medzi krajinami sa vyostrovalo, a preto zasiahol Sovietsky zväz s myšlienkou na spoločné rokovania v júli 1946. Tieto a aj nasledujúce rokovania v Paríži boli neúspešné, aj keď určité pokroky možno badať. Pred konferenciou štyroch veľmocí v Londýne v roku 1947 sa československá vláda uzniesla nežiadať územné ústupky v Sliezske, ale len zachovanie Těšínska, aby sa deklarovala ochota ZSSR, že sú ochotní uzatvoriť zmluvy. Keď v januári 1947 vo voľbách v Poľsku zvíťazili komunisti, nastal zvýšený tlak zo strany ZSSR na uzatvorenie zmluvy medzi ČSR a Poľskom, aby sa deklarovala „slovanská jednota“. Tento tlak vyvrcholil 10. marca 1947 v podpísaní spojeneckej zmluvy vo Varšave, v ktorej sa uznieslo, že sa územné spory vyriešia do dvoch rokov.

Kapitola *V osidloch dodatkového protokolu* tvorí poslednú kapitolu tejto práce Jiřího Friedla. Venuje sa v nej nasledujúcim dvom rokom po uzatvorení spojeneckej zmluvy vo Varšave v roku 1947. V priebehu týchto rokov bola navonok prezentovaná na žiadosť ZSSR jednota východného bloku, ale napriek tomu existovali naďalej rozpory medzi Poľskom a ČSR. Obidva štáty trvali na svojich cieľoch a snažili sa o územné zisky na úkor toho druhého. Poľská strana sa v tomto období intenzívne snažila o otvorenie konzulátu v Ostrave, čo sa stretlo s protestmi zo strany Beneša a nekomunistických strán, nakoniec však bol konzulát v Ostrave otvorený. Veľké spory prebiehali aj ohľadne vytvárania poľských spolkov na Těšínsku. Kým Poliáci chceli vytvárať všetky druhy spolkov, československá vláda súhlasila len s tvorbou kultúrnych spolkov, keďže sa obávala prípadnej poľskej iredenty na tomto území. Boli vytvorené dva spolky, čo sa stretlo s odporom z poľskej strany vzhľadom na stanovy spolkov, ktoré znemožňovali politickú činnosť členov. Napriek prísľubom zriadenia poľského školstva, nebolo toto vytvárané, čo sa, pochopiteľne, stretávalo s protestmi z poľskej strany. Československá vláda presadzovala v danom období princíp reciprocity medzi územím Těšínska a územiami Oravy a Spiša pripadnutými Poľsku. Napriek rozporom medzi krajinami môžeme sledovať aj ich spoluprácu, a to v otázke postupu voči Nemcom a banderovcom. Obidva štáty boli pod vplyvom ZSSR, čo sa najmarkantnejšie prejavilo v neprijatí Marsahallovho plánu. Jednako, napriek všetkým rozporom, ktoré boli medzi susediacimi štátmi, došlo k postupnému upokojeniu situácie, čo vyústilo v zákaze činnosti Komitétu utečencov na

Spiši a Orave, aby sa neprovokovala poľská strana. Toto upokojenie viedlo po dvoch rokoch od podpísania dodatkového protokolu k jeho predĺženiu o ďalšie dva roky.

Nakoniec zhrnul autor celé sledované obdobie do *Záveru*, kde podal stručnú charakteristiku vývoja československo-poľských vzťahov v rokoch 1945 – 1949 a okolnosti, ktoré determinovali tieto vzťahy. Autor v príspevku podal vyčerpávajúcim spôsobom zložitú hľadanie spoločných kontaktov a záujmov dvoch susedných krajín. Tieto boli podmienené snahou o znovuustanovenie spoločných hraníc, sporom o Těšínsko, vytváraním hospodárskych a politických zmlúv. Vhodným a zaujímavým spôsobom poukázal Jiří Friedl na postupné narastanie tlaku z Moskvy na ukončenie konfliktov medzi Prahou a Varšavou. Práca predstavuje súhrnný a komplexný pohľad na problematiku československo-poľských vzťahov v rokoch 1945 – 1949, aj keď je nutné podotknúť, že slovenská časť je zastúpená len stručne zmienkami o konfliktoch na územiach hornej Oravy a severného Spiša, ktoré sa stávali prostriedkom na žiadanie reciprocity na Těšínsku.

Nasledovná časť knihy, práca Zdeněka Jiráskaa pod názvom *Na slepé koleji. Československý a poľský exil v prelomových letech*, je podstatne menšieho rozsahu. Podobne ako Jiří Friedl, začína aj Jirásek rokom 1943 a predkladá nám problémy, ktoré sa vyskytli medzi exilovými vládami ČSR a Poľska v Londýne. Rozoberá vplyv ZSSR na politiku exilovej vlády ČSR a poukazuje na jeho nátlak pri uznaní Lublinského výboru. Vzťah k ZSSR pokladá za základný kameň a problém aj československo-poľského vzťahu. Nevyhýba sa, prirodzene, ani otázke hraníc, či už ide o hranice československo-poľské a otázku príslušnosti Těšínska, alebo o hranice československo-sovietske, pri ktorých rozoberá aj odpor a protesty Poľska vzhľadom na stratu východných území Poľska. Podstatnú časť práce venuje kontaktom poľského exilu s protibenešovskými zoskupeniami. Postupne nám predstavuje viac, či menej dôležité osoby stojace v opozícii voči Benešovej exilovej vláde – Rudolf Bechyně, Štefan Osuský, Peter Prídavok, Karol Sidor, Ferdinand Ďurčanský, Lev Prchala. Rozoberá ich stanoviská, politické presvedčenie a postoje k Poľsku, a plány na budúce usporiadanie Československa, prípadne Slovenska v strednej Európe. Venuje sa taktiež územia Podkarpatskej Rusi a jej odovzdaniu ZSSR, čo je z poľskej strany vnímané ako zrada Beneša a znak jeho protipoľského postoja. Po ukončení vojny sa zaoberá rozličnými spolkami pôsobiacimi v exile, a hlásajúcimi myšlienky slovanskej vzájomnosti a federácie v strednej Európe. Na koniec svojej práce rozoberá február 1948 v ČSR a jeho význam pre exilové zoskupenia v Londýne a príchod niektorých osobností z ČSR do exilu – Juraj Slávik. Úplným záverom práce je ustanovenie Rady slobodného Československa, ktorá prostredníctvom Osuského a Slávika prezentovala aj možnosti vytvorenia širšieho stredoeurópskeho celku.

Jirásek nám predstavil len krátku sondu do problematiky československo-poľských exilových kontaktov počas a po skončení druhej svetovej vojny do nastolenia komunistickej diktatúry aj v Československu. Publikácia predstavuje stručný prehľad rozličných rovin týchto kontaktov a môže byť impulzom ďalšieho výskumu tohto časového rámca československo-poľských vzťahov v exile. Táto problematika by si zaslúžila samostatný a dlhodobý výskum, ktorého výsledky by priniesli nové poznatky našej historiografii.

Martin Garek

ANOTÁCIE, GLOSÝ

HALDON, John: *THE BYZANTINE WARS* (Byzantské vojny). Brimscombe Port Stroud : The History Press 2008, 240 s.

Jeden z najuznávanejších svetových odborníkov na byzantské dejiny, profesor John Haldon, predstavil nedávno svoju ďalšiu publikáciu, tentoraz o byzantskom vojenstve. Hlavnou oblasťou Haldonovho výskumu je Byzancia v 7. – 11. storočí so zameraním na politické dejiny, no vydal už aj niekoľko diel zaoberajúcich sa byzantskými vojenskými ťaženiami (medzi najlepšie práce patria HALDON, J.: *Byzantium at War*. AD 600 – 1453 alebo HALDON, J.: *Warfare, State and Society in the Byzantine World 565 – 1204*). Keďže záujem o byzantskú problematiku nie je v našom prostredí veľký, žiadna z Haldonových prác ešte nebola do slovenčiny preložená.

V najnovšom diele *The Byzantine Wars* si autor zvolil za cieľ priblížiť vývoj byzantského vojenstva od šiesteho do dvanásteho storočia, teda v dobách, keď bola Byzancia skutočnou európskou i svetovou veľmocou. Zároveň Haldon pripomenul, že publikácia má ambíciu raz a navždy vyvrátiť romantické predstavy a polopravdy o niektorých byzantských vojenských ťaženiach i konkrétnych bitkách (Mantzikert 1071, Myriokefalón 1176). Haldon sa snažil zobrazit byzantskú armádu v období, keď bola na vrchole moci, resp. bola svojim súperom aspoň vyrovnaným protivníkom. Aj preto prehľad vojenstva končí v 12. storočí, keďže po vypľiení Konštantínopola križiakmi (1204) došlo k rozpadu Byzantskej ríše a jej definitívnemu mocenskému oslabeniu. Obdobie od byzantskej reconquisty až do dobytia Konštantínopola Turkami (1261 – 1453) už väčšina historikov pokladá len za postupnú agóniu a neodvratiteľný úpadok ke-

dysi mocnej ríše. Nemôžeme sa však ubrániť dojmu, že ak by autor do diela zakomponoval aj toto obdobie, práca by dostala akýsi úplnejší, celistvejší charakter. Minimálne už spomínané obliehanie Konštantínopola križiakmi a jeho dobytie by malo byť v takejto publikácii uvedené, veď patrí k historickým míľnikom nielen byzantských dejín.

Dielo *Byzantské vojny* je rozdelené na šesť kapitol a doplnené o bohatú obrazovú prílohu (zahŕňajúcu aj podrobné mapky oblastí, kde sa odohrali bitky Byzantíncov popisované v knihe), zoznam použitej literatúry a slovníček odborných termínov. Prvá kapitola má názov *The Geography of Byzantine Warfare*, a Haldon v nej opisuje oblasti, ktoré patrili Byzantskej ríši v priebehu jednotlivých storočí. Zdôrazňuje rozmanitosť prírodných podmienok, s ktorými sa museli byzantské armády vyrovnávať (horstvá na Balkáne, vyprahnuté planiny v Malej Ázii), a veľký priestor venuje aj popisu najdôležitejších obchodných ciest na území ríše. Cesty sú uvedené s ich dobovými názvami a autor presne zachytil, cez ktoré dôležité mestá jednotlivé komunikácie viedli. Kladne hodnotíme skutočnosť, že mená miest a obcí autor uvádza aj v dobovom aj v súčasnom znení (napr. Mesembria – Nesebar) a pridáva aj informáciu, v akom súčasnom štáte sa dané mesto nachádza.

Druhá kapitola s názvom *Justinian's Wars* sa už konkrétne zaoberá vojenstvom v Byzancii za vlády cisára Justiniána (527 – 565). Kapitola je rozdelená na podkapitoly, v ktorých Haldon uvádza taktiku a stratégiu armád a prehľad najdôležitejších bitiek tohto obdobia. Samozrejme, vojenské ťaženia Byzantíncov tých čias sú spojené s menami dvoch brilantných vojvodcov, Belisara a Narsa. Haldon sa príliš nezdržiava ich životopismi, ale prechádza rovno na popis ich najpamätnejších bitiek. Nechýba Dara (530), Taginae (552) ani Casilinus (554). Jednotlivé bitky sa snaží podávať čo najobjektívnejšie, udáva zdroje, z ktorých pri opisoch čerpal,

početnosť oboch bojujúcich strán, výsledok a prečo je tá-ktorá bitka dôležitá.

Tretia kapitola *After Justinian. The Later Sixth and Seventh Centuries and the Rise of Islam* pojednáva najmä o rozmachu Arabov zjednotených prostredníctvom nového náboženstva – islamu. Ešte predtým podáva podrobný opis rozsiahlej Byzantskej ríše po skončení Justiniánovej vlády a následne ukazuje, o ktoré územia ríša prišla v súvislosti s arabskými výbojmi. Jednu podkapitolu venuje aj obliehacím strojom v byzantskej armáde, zdôrazňuje ich využitie a účinnosť v dobýjaní hradieb. Do tejto časti zakomponoval aj stať o povestnej byzantskej zbrani – gréckom ohni, ktorý bol objavený v druhej polovici 7. storočia. Na to, aká obrovská bola dôležitosť tejto zbrane a koľkokrát zachránila ríšu pred pádom, sa jej však Haldon venuje pomerne stručne, čo je podľa nás jedným z nedostatkov tejto publikácie. Nosnou časťou tejto kapitoly sú ale arabské výboje a ich vojny s Byzanciou, ktoré autor zobrazuje podrobnejšie. Ako príklad vybral rozhodujúcu bitku pri Jarmúku (636), v ktorej Byzantínci utrpeli drvivú porážku a v podstate tým prišli o územia Palestíny a Sýrie.

Až v štvrtej kapitole (*Bulgars and Arabs: The Eight and Ninth Centuries*) sa Haldon dostáva k vysvetleniu pojmu Thema, čo bola územno-správna a zároveň vojenská jednotka Byzancie vytvorená za vlády cisára Heraklea v prvej polovici 7. storočia. Thémové zriadenie bolo v tomto období pre ochranu Byzancie kľúčové, keďže musela neustále čeliť útokom na dvoch frontoch: na Balkáne proti Bulharom a v Malej Ázii proti moslimským armádam. Ešte pred priblížením najdôležitejších bitiek autor uvádza transformáciu byzantského vojska i založenie špeciálnej stálej jednotky (Tagmata). Výber bitiek je proporcionálne rozložený, uvádza tri konflikty s Bulharmi a tri s moslimským vojskom. Hlavne vo vojnách s Bulharmi v tomto období ťahali Byzantínci za kratší koniec povrazu a neraz bolo ohrozené samotné hlavné mesto ríše, čo Haldon tak-

isto zdôrazňuje. Pozitívum práce je, že každú bitku sa snaží dať do širšej súvislosti, teda nezaobera sa len tým, ako dopadla, ale aký význam mala pre obe bojujúce strany a čo sa dialo ďalej.

Piata kapitola (*Warfare in the Age of Reconquest*) je opisom obdobia, v ktorom sa byzantské vojenské ťaženia niesli na víťaznej vlne. Ide teda o epochu vlády troch významných cisárov – vojvodcov Nikefora II. Foku, Jána Tzimiska a Bazilea II. Bulharobijcu (963 – 1025). V úvode Haldon uvádza, prečo vlastne došlo k novému mocenskému rozmachu Byzancie, ako sa zmenila stratégia byzantskej armády a aký obrovský bol prínos troch spomínaných vojvodcov. V tejto kapitole sa výrazne opiera o dobové vojenské príručky cisárov Leva VI. a Nikefora II. Foku i generála Nikefora Ourana. Podrobne sú zobrazené bitky proti Bulharom a Rusom na Balkáne, najmä obliehanie pevnosti Dorostolon (971) a drvivé víťazstvo Tzimiskovej armády. Chýba nám však konkrétny opis bitky z obdobia vlády Bazilea II., ktorý bol jedným z najmocnejších byzantských cisárov vôbec, no Haldon mu v práci venoval len šesť strán (na porovnanie: samotné obliehanie pevnosti Dorostolon je spracované na deviatich stranách). Autor to síce neuviedol, no táto skutočnosť je možno podmienená tým, že z rokov 1005 – 1014 sa zachovalo len málo podrobných správ o vojenských ťaženiach.

Šiesta kapitola má názov *Collapse and Recovery: The Eleventh and Twelfth Centuries*. Haldon rozoberá premenu byzantskej armády, ku ktorej došlo v 11. storočí. Komnenovská armáda (1081 – 1185) už bola vo svojej podstate konglomerátom žoldnierskych oddielov, a bolo v nej len veľmi málo elitných vojakov z maloázijských provincií, ktorí boli v predchádzajúcich obdobiach základom armády impéria. Od 11. storočia boli do byzantského vojska najímaní ľahkí jazdci – lukostrelci z kmeňov Pečenehov, Kumanov a Alanov, franskí pešiáci, normanskí ťažkí jazdci i škandinávski Varjagovia,

ktorí tvorili osobnú stráž cisára. Výber bitiek z tohto obdobia asi nikoho neprekvapí: dominujú Mantzikert (1071), Dyrhachion (1081) a Myriokefalon (1176). Všetky tri sú príkladom ťažkých porážok byzantského vojska, no zároveň sa od seba v mnohom líšia. Haldon nielen podrobne opisuje každú z nich, ale zároveň ponúka vlastný pohľad na ne, podopretý výskumom diel dobových autorov (najčastejšie očitých svedkov bitiek). Snaží sa zbúrať mýtus, že Mantzikert bol najhoršou porážkou v byzantských dejinách. Dôvodom, prečo došlo k úpadku byzantskej armády a zároveň i celej ríše, bola podľa neho následná občianska vojna, ktorá sa skončila až nástupom Alexia Komnena na trón (1081). Kniha končí prehratou bitkou pri Myriokefalone, keď cisár Manuel Komnenos musel definitívne zabudnúť na akékoľvek ďalšie pokusy o zväčšovanie impéria na úkor Seldžukov.

Haldonovo dielo *Byzantské vojny* bolo ocenené magazínom BBC History ako kniha roku a skutočne patrí k tomu najlepšiemu, čo autor zatiaľ napísal. Odporúčame ju každému historikovi, ktorého doménou sú dejiny Byzancie, špeciálne jej vojenské ťaženia.

M. Konečný

RADOLA, Gajda: *MOJE PAMĚTI. Střet českých legií s rodící se bolševickou mocí*. Brno : Nakladatelství JOTA s. r. o., 2008, 334 s.

Radola Gajda (pôvodným menom Rudolf Geidl (*14. 2. 1892 Kotor, Dalmácia, † 15. 4. 1948 Praha) – československý generál a český fašistický politik je pokladaný za jedného z najschopnejších veliteľov československých légii v Rusku (výraz „légie“ sa začal používať až po 1. svetovej vojne). Býva charakterizovaný ako rozporuplná či kontroverzná osobnosť, alebo priamo ako ctižiadostivý dobrodruh.

Jeho životopis túto charakteristiku dobre vystihuje. Vychodil nižšie triedy gymnázia

v Kijove, vyučil sa za drogéristu, roku 1910 nastúpil na výkon vojenskej prezenčnej služby v Kotore ako jednoročný dobrovoľník, 1914 bol mobilizovaný do rakúsko-uhorskej armády (údajne ako praporčík a vraj povýšený na poručíka a nadporučíka). O rok neskôr bol zajatý, dobrovoľne prešiel do čiernohorskej armády ako dôstojník zdravotníctva, začiatkom roka 1916 prešiel z Albánska cez Francúzsko do Ruska k srbskej armáde, a koncom roka bol z nej prepustený. Dňa 30. januára 1917 prišiel k 2. československému streleckému pluku čs. brigády, bojoval pri Zborove a na východe Ruska. So súhlasom generála M. R. Štefánika v roku 1919 pôsobil v oddieloch u admirála Kolčaka ako generálporučík. Odišiel do Vladivostoku a v januári 1920 prišiel s vojenským transportom do Československa, v rokoch 1920 – 1922 absolvoval Vysokú vojnovú školu v Paríži a bol povýšený do hodnosti generála. Potom velil 11. divízii v Košiciach, 1. decembra 1924 sa stal členom hlavného štábu a v marci 1926 jeho náčelníkom. Gajdova hviezda zažiarila, ale len krátko. Roku 1927 sa stal predsedom (vodcom) *Národní obce fašistické* – hnutia podľa vzoru talianskeho fašizmu, na čele ktorého zostal až do jeho integrácie do *Strany národní jednoty*. MNO začalo proti nemu trestné stíhanie za podporu fašizmu, bol degradovaný na vojaka a prepustený z armády. V rokoch 1929 – 1931 bol poslancom Národného zhromaždenia. Mal sa podieľať na židenickom puči (21.– 22. 1. 1933 prepad kasárne 43. pešieho pluku v Brne pod heslom Gajda-granát!), za čo bol odsúdený na pol roka žalára, skutok mu nebol dokázaný, ale pod nátlakom Hradu nastúpil na výkon trestu roku 1934. V tragickom roku 1938 sa Gajda postavil na obranu republiky pred nacistickým Nemeckom. V časopise *Národní právo* publikoval 16. 7. článok, v ktorom hlásal: „Bude-li zle, bude muset každý strom, pařez, strouha i kanálová propust střilet!“ Po Mnichove sa stal podpredsedom *Strany národní jednoty*, a v marci 1939 mu bola v rám-

ci rehabilitácie dokonca vrátená hodnosť generála, a to i s peňažnými pôžitkami, za ktoré si kúpil gazdovstvo blízko Strakoníc. Tragického dňa 15. marca 1939 stál na čele *Českého národného svatováclavského výboru*, ale ten musel na nátlak nacistov svoju činnosť onedlho ukončiť. V období mníchovskej krízy sa angažoval za obranu ČSR, ťažko niesol zradu spojencov. Počas 2. Čs. republiky bol funkcionárom pravicovej *Strany národní jednoty*. V marci 1939 sa podieľal na vytvorení *Českého národného výboru* ako budúcej vlády Protektorátu, Nemci však dali prednosť reprezentácii na čele s prezidentom E. Háchom. Väčšinu svojho členstva previedol do radov *Národného souručenství*. Finančne podporoval českých letcov utekajúcich do zahraničného odboja a kryl odbojové aktivity svojho syna. I keď sa za okupácie výraznejšie neangažoval, roku 1945 bol zatknutý, kruto týraný, postavený pred súd, hoci sa neobjavilo nič, čo by súviselo s jeho kolaboráciou s nacistami. Súd mu roku 1947 vymeral trest dva roky väzenia za činnosť počas 2. Čs. republiky a funkciu v *Českém národním výbore*, ale po zarátaní vyšetrovacej väzby bol ihneď prepustený.

Mal mnoho nepriateľov a málo priateľov. Ale miesto v dejinách Československa mu patrí, a nie je ho možné z nich vyškrtnúť.

Autor napísal spomienky ako 28-ročný roku 1920 podľa denníka. Predlohou pre túto knihu sa stalo ich 2. vydanie z roku 1921, respektíve z roku 1996, ktorého text redakcia štylisticky upravila.

Knihy sa skladá z dvoch dielov: v prvom je uvedený krátky prehľad o vzniku československého vojska v Rusku, odchod časti československých vojsk z Ukrajiny na francúzsky front, vystúpenie československého vojska v Rusku a končí oslobodením Sibíri.

V druhom diele rozoberá boj s bolševikmi počas vlády direktória (všeruská vláda 5-tich vytvorená v Ufe roku 1918), jeho zvrhnutím a vytvorením diktatúry bolševikov, svoju službu v ruských radoch, opisuje bolševizmus, službu československých vojsk

v tyle, postoj spojencov k boju proti bolševikom a nakoniec boj proti diktatúre.

V doslove sa opisuje, čo dosiahli Čechoslováci svojím vystúpením. Spomienky obsahujú aj hrstku starých, ale vzácnych fotografií a niekoľko náčrtkov. Nasleduje slovo historika Vladimíra Fica, chronológia života Radola Gajdu, výkladový slovník historických mien a menej obvyklých pojmov, prehľad organizačného vývoja československých jednotiek v Rusku, bibliografia, edičná poznámka a register mien.

Pamäte rozširujú možno nostalgický obzor, najmä starších čitateľov, ale majú čo povedať aj odborníkovi – historikovi. Sú významným prameňom bádania o čs. jednotkách v Rusku.

L. Jančo

BARTLOVÁ, Alena – THURZO, Ivan: *SLOVENSKÝ PERIKLES*. Náčrt životnej cesty Milana Hodžu, prvého slovenského predsedu vlády ČSR. Bratislava : Vydavateľstvo Spolku slovenských spisovateľov s. r. o., vydavateľ Roman Michelko, 2008, 248 s.

Už v názve diela Milan Hodža – slovenský politik, rečník a zástanca demokracie sa výstižne prirovnáva k Periklovi v starovekých Aténach.

Dielo Ivana Thurzu *Slovenský Perikles* malo veľmi komplikovaný osud. Vydanie tohto vedeckého spisu bolo pripravované k šesťdesiatke vtedajšieho československého premiéra Milana Hodžu v roku 1938. Ale rýchly tok dejín, najmä horúca jeseň, však spôsobili, že hoci už bola kniha vysádzaná, jej tlač zastavili, a tak sa nikdy nedostala k čitateľovi. V časti uvedenej knihy I. Thurzo zachytáva život a dielo M. Hodžu od jeho narodenia, cez obdobie štúdií práva v Šoproni, Sibíne, Budapešti i Kluzi, a filozofie v Budapešti, až do začiatkov jeho publicistickej a politickej angažovanosti. Kniha v prvej časti končí Hodžovým poslaneckým pôsobením v Uhorskom sneme, kam ho, ako

jedného z mála Slovákov, zvolili dolnozemske Slováci v Kulpínskome okrese Vojvodiny v roku 1905. Pre väčšiu čitateľskú atraktivnosť je pôvodný text doplnený druhou časťou z pera historičky Aleny Bartlovej, ktorá sa životom a dielom M. Hodžu dlhodobo zaoberá. Podujala sa teda preskúmať a zachytiť ďalšiu časť pôsobenia nášho významného štátnika, a to až do jeho smrti v roku 1944. Vydanie tohto populárneho „dvojdiela“ je nepochybne prínosným činom, lebo súveku reflexiu života významnej osobnosti našich dejín doplnia o biografiu podľa najnovších historiografických poznatkov, čím o M. Hodžovi poskytuje komplexný a zrozumiteľný text.

Toto curriculum vitae môže poslúžiť aj ako obsah knihy:

Milan Hodža (*1. február 1878 Sučany – †27. jún 1944 Clearwater USA) bol slovenský politik, štátnik a publicista, prvý slovenský predseda vlády Česko-Slovenska a úradujúci prezident ČSR; syn Ondreja Hodžu, brat Jána Miloslava Hodžu a synovec Michala Miloslava Hodžu.

Bol poslancom Národného zhromaždenia po celý čas trvania prvej ČSR aj ministrom rezortov unifikácie zákonov, poľnohospodárstva, školstva, krátkodobo aj zahraničných vecí, v rokoch 1935 – 1938 bol ministerským predsedom, od 5. októbra 1938 po abdikácii Edvarda Beneša sa stal úradujúcim prezidentom.

Už za Rakúsko-Uhorska pracoval ako redaktor v *Slovenskom denníku*, *Slovenskom týždenníku* a v tlačovej kancelárii vo Viedni. V roku 1905 bol zvolený za poslanca uhorského snemu za obvod v Kulpíne. Mal kontakty na panovnícky dvor. Pôsobil v rámci *Slovenskej národnej strany*, ale pre 1. svetovú vojnu sa mu nepodarilo vytvoriť agrárnu stranu. Pre nemožnosť zreformovania monarchie prispel roku 1918 k *Martinskej deklarácii* o vznik Československa. Patril k politickým špičkám Slovenska a neskôr ako vedúci činiteľ *Agrárnej strany* na Slovensku.

Zavčas rozpoznal nebezpečenstvá ruské-

ho bolševizmu i nemeckého národného socializmu a vyzýval na hrádzu proti nim (Malá dohoda, Dunajský plán). V slovenskom agrárnom hnutí z vedenia vytlačil Vavru a Šrobára, spojil sa s *Českou agrárnou stranou* pod názvom *Republikánska strana zemedelského a maloroľníckeho ľudu*. Po prevalení úplatkárskeho roku 1929 na pokyn T. G. Masaryka abdikoval z politických funkcií, ale do politiky sa čoskoro vrátil a stal sa ministrom poľnohospodárstva. Vrcholom jeho politického pôsobenia bolo kreslo ministerského predsedu ČSR v rokoch 1935 – 1938, keď vyhlásil: „*Mám ambíciu za svojho života vyriešiť slovenský problém*“, čo sa mu však nepodarilo, lebo už prvé rokovanie s ľudákmi roku 1936 stroskotalo. 1. januára 1938 obnovil vydávanie novín *Slovenský hlas*. V agrárnej strane sa zdvihla vlna odporu pre jeho odklon od česko-slovenskej jednoty a hlásanie svojbytnosti slovenského národa. Ako predseda vlády mal ostré spory s E. Benešom, ktoré pokračovali aj po rozbití ČSR.

V jeseni 1938 opustil ČSR. Usadil sa vo Francúzsku – verejným protestom však nevystúpil proti okupácii Čiech a Moravy Nemeckom (čo mu bolo vyčítané). Keď roku 1939 vznikla v Paríži SNR – ako vrcholný orgán slovenského zahraničného odboja – stal sa jej predsedom. Bol za obnovenie ČSR, ale s právom Slovákov starať sa o svoje veci samostatne. Beneš (v októbri 1939 sa ustanovil za vodcu zahraničného odboja) sa postavil proti SNR i proti Hodžovi a vyhral.

Od roku 1941 pôsobil v USA a aktivizoval sa v krajaňských spolkoch. Načrtol projekt „*Konfederácie podunajských štátov v Európe*“ s tesnými stykmi s USA.

Pôsobil aj ako novinár, jeho články a polemiky vyšli knižne v 7 zväzkoch. Napísal knihu *O radikálnom federalizme a Federation in Central Europe* (Federácia v strednej Európe), Londýn 1942, vyšla aj v slovenčine 1997.

Zomrel 27. júna 1944 v Clearwater v USA, bol pochovaný na českom cintoríne v Chi-

cagu. Jeho pozostatky boli roku 2002 prevezené na Slovensko a sú uložené na Národnom cintoríne v Martine. Je nositeľom najvyšších štátnych vyznamenaní Francúzska, Poľska, Juhoslávie a Rumunska.

Autorka doplneného vydania Alena Bartlová sa venuje hospodárskym dejinám medzivojnovnej ČSR s dôrazom na Slovensko.

Ivan Thurzo bol priamym účastníkom prvej svetovej vojny a signatárom Martinskej deklarácie, vedúci kancelárie SNR, stúpenec ČSR a čs. vzájomnosti. Po roku 1939 bol aj s rodinou perzekvovaný. Zúčastnil sa občianskeho odboja a príprav na SNP, bol šéfredaktorom orgánu *Čas* v B. Bystrici, po roku 1948 politicky prenasledovaný. Organizoval a propagoval moderné formy sporiteľníctva. Vydal životopisnú jubilejnú prácu o M. Hodžovi. Svoje životné osudy opísal v rozsiahlych životopisných pamätiach, ktoré vyšli posmrtné v dvoch knihách roku 1968 a 1987.

Edičnú poznámku napísal vydavateľ diela Roman Michelko (politológ). Úvod pochádza z pera „baťku“ Jozefa Škultétyho ešte z roku 1937. Nasleduje I. – XXXIX. časť. Kniha je obohatená o dobové fotografie. Dielo má čo povedať historikom, ale aj širokej čitateľskej verejnosti.

E. Jančo

ZAVADIL, Radomír: *VOJENSKÉ AUTOMOBILY TATRA V LETECH 1918 AŽ 1945. TATRA MILITARY VEHICLES FROM 1918 TO 1945 NÁKLADNÍ A SPECIÁLNÍ AUTOMOBILY TRUCKS AND SPECIAL VEHICLES*. Nevojice : Jakab, 2008, 80 s.

Po publikovaní prác o obrnenom automobile OA vzor 30 (2005) a o osobných vojenských automobiloch produkovaných v kopřivnickej firme Tatra v rokoch 1918 až 1945 (2007) prináša vydavateľstvo Jakab na knižný trh novú publikáciu z pera Radomíra Zavadila. Tematicky je opäť zameraná na vojenské automobily firmy Tatra v rokoch 1918

– 1945, avšak tentoraz s dôrazom na vojenské nákladné automobily a na špeciálne automobily. Práca tak organicky nadväzuje na predchádzajúce, citované publikácie.

Ako uvádza autor v úvode práce, spoločným technickým menovateľom nákladných a špeciálnych automobilov tohto obdobia boli konštrukcie vychádzajúce z bezrámového podvozku tvoreného nosnou trúbou s nezávislými polonápravami.

Nákladné a špeciálne vozidlá autor v texte rozčlenil podľa použitého podvozku a podľa počtu hnaných náprav. Podobne ako pri predchádzajúcich prácach, aj tu sú prítomné určité časové presahy. Autor tak najprv podrobne charakterizuje nákladné automobily TL 2 a TL 4, ktoré boli vyrábané ešte pre rakúsko-uhorskú armádu počas „Veľkej“ vojny od roku 1915, resp. 1916. Boli to práve tieto typy, ktorými čs. armáda začínala svoju motorizáciu po 1. svetovej vojne, a ktoré neskôr niesli aj nové označenie (T 51 a T 50). Z ďalších nákladných automobilov 4 x 2 autor bližšie hodnotí technickú stránku vozidiel Tatra T 13, Tatra T 23, a predovšetkým Tatra T 27.

Posledne menovaný nákladný automobil bol čs. armáde v medzivojnovnom období dodaný v počte 1 610 kusov, čím výrazne prispel k jej motorizácii. Vzhľadom na početné zastúpenie nákladných vozidiel v armáde tento typ prevyšoval už len typ Praga RV. Po zániku Česko-Slovenska v marci 1939 nákladný automobil Tatra T 27 využívali aj útvary Wehrmachtu, SS a Luftwaffe. V rámci exportu sa tento typ dostal predovšetkým do Fínska a Rumunska. Osobitne treba spomenúť, že 250 týchto vozidiel bolo od augusta do septembra 1942 dodaných aj na Slovensko pre slovenskú armádu.

V rámci nákladných a špeciálnych automobilov 6 x 4 autor ako prvý typ bližšie charakterizuje ľahké nákladné automobily Tatra T 26/30. Tieto boli vyrábané nielen ako nákladné vozidlá, ale aj vo variantoch pre vojenských telefonistov a pre dopravu ťažkých guľometov, vzor 24 pre cyklistické eskadró-

ny. Ďalší charakterizovaný typ z tejto kategórie Tatra T 72 podľa autora v podstate stál pri motorizácii čs. delostrelectva. Podobne ďalší typ Tatra vzor 82 bol používaný na trakciu veľkokalibrových guľometov proti lietadlám, pričom od roku 1937 tak výrazne zvýšil akcieschopnosť tohto zanedbávaného druhu vojska. Tento úspešný a spoľahlivý typ tatrovky používal neskôr aj Wehrmacht, a 55 kusov sa dostalo aj na Slovensko. Ľahký nákladný automobil T 92, ktorý bol vyvíjaný v roku 1938, sa do výzbroje československej armády kvôli rýchlemu spádu politických udalostí a prijatiu Mníchovskej dohody už nedostal. Objednávku však neskôr potvrdila nemecká armáda a v jej útvaroch úspešne slúžil. Zároveň bol tento typ expedovaný aj do Rumunska.

Z kategórie stredných nákladných automobilov autor bližšie charakterizuje typy Tatra T 28 a T 85.

Ťažké nákladné automobily 6 x 4 v publikácii reprezentujú typy Tatra T 24, Tatra T 29 a Tatra T 81. Išlo spravidla o vozidlá používané ako špeciálne delové automobily, resp. ťažké delostrelecké ťahače. Napríklad Tatra T 24 bola skonštruovaná tak, aby na svojej korbe mohla prepravovať kanón a zároveň pásový traktor (ťahač). Delový automobil dopravil delo do blízkosti bojovej línie po ceste, poľnej ceste, prípadne ľahkým terénom. Do palebného postavenia v teréne delo následne dotiahol traktor. Hoci išlo o komplikovaný spôsob trakcie, predsa sa zvýšila prepravná rýchlosť delostreleckej jednotky. Navyše aj samotní predstavitelia armády boli spokojní s týmto automobilom a jeho výkonomi v teréne.

Na úspešný typ Tatra T 24 nadviazal typ Tatra T 29, ktorý bol takisto určený na transport delostreleckého traktora, samotného delu (obvykle húfnice vz. 14/19), ďalšieho delostreleckého materiálu i delostrelcov.

Nákladné a špeciálne automobily 6 x 6 autor interpretuje prostredníctvom typov Tatra T 25, Tatra T 93 a Tatra T 111.

Typ T 25 bol vyvinutý ako delostrelecký traktor, resp. ťahač. Úspešná konštrukcia, prakticky skúšaná aj na Slovensku, tak automobilu dovoľovala ťahať aj ťažké húfnice vzor 15 alebo povestné ťažké mažiare vzor 16 kalibru 305 milimetrov.

Ďalší typ T 93 bol používaný ako ťažký nákladný automobil, pričom 699 kusov v realizácii valník bolo dodaných aj rumunskej armáde. Tá tento automobil úspešne použila v ťažení proti Sovietskemu zväzu.

Hoci ťažký nákladný automobil T 111 bol konštruovaný už počas druhej svetovej vojny pre nemeckú armádu, väčšiu slávu si získal až po jej ukončení. V povojnovom období bol dodávaný do viacerých afrických, ázijských i ďalších štátov, kde v ťažkých klimatických i terénnych podmienkach naplno potvrdil svoje kvality.

V podmienkach vojny na jeho produkciu záporne vplýval najmä nedostatok materiálu. Mimochodom, tento nákladný automobil bol využitý aj v Slovenskom národnom povstaní.

Autor pri deskripcii jednotlivých typov vozidiel konkrétne zaznamenal aj rozdiel medzi ich mierovou a vojnovou službou. Poukazuje napríklad, že v dôsledku nedostatku palív koncom druhej svetovej vojny boli niektoré typy upravené na použitie drevoplynu, alebo bol pri ich výrobe uprednostnený tzv. nedeficitný materiál.

Rekapitulujúc citovanú prácu Radomíra Zavadila môžeme povedať, že opäť ide o prínosné a zaujímavé dielo v oblasti vojenskej techniky, ktoré by si malo nájsť čitateľov aj na Slovensku. Viaceré zo spomenutých automobilov spoľahlivo slúžili v jednotkách slovenskej armády alebo 1. československej armády na Slovensku v období SNP. Kvalitné čiernobiele i farebné fotografie vozidiel, nákresy i snímky z ich akčného nasadenia text kvalitne dopĺňajú. Práca je zároveň vďaka svojej anglickej jazykovej mutácii prístupná aj záujemcom o vojenskú techniku v cudzine.

P. Chorvát

LACKO, Martin: *SLOVENSKÉ NÁRODNÉ POVSTANIE 1944*. Bratislava : Slovart 2008, 224 s.

Povstanie v roku 1944 sa ako symbol antinacistického odporu zaradilo medzi nekritizovateľné otázky povojnového politického a spoločenského života na Slovensku. Historik Martin Lacko ponúka na túto udalosť, nerozlučne spätú s našimi dejinami, nový pohľad.

Udalosť, či skôr súbor udalostí, ktoré vošli do našej historiografie a publicistiky pod názvom SNP, netreba čitateľom osobitne predstavovať. Pre mnohých ľudí je zdrojom národnej hrdosti, pre iných zbytočnou udalosťou, ktorá si vyžiadala tisíce ľudských životov. Jedni ho veľbia, druhí zatracujú. Každopádne je to udalosť, ktorá sa vymyká z rámca našich národných dejín, ktoré sú veľmi chudobné na ozbrojené revolučné vystúpenia. Načo o stokrát prežutej téme písať knihu? Veď hádam sa ani o jednej historickej udalosti toľko nenapísalo a nediskutovalo ako práve o SNP... Ale možno práve preto. Veď každý august médiá opisujú udalosti z leta a jesene 1944, z ktorých sa sporadicky dozvedáme, že sme sa Povstaním zaradili medzi víťazov druhej svetovej vojny, že si ho chceli prisvojiť komunisti, že existujú historici, ktorí jeho význam dodnes marginalizujú, či dokonca znevažujú. To všetko je pravda, ale na pochopenie tejto udalosti je to málo. Práve preto je dobré, že bola napísaná táto kniha a užitočné bude si ju prečítať.

Skladba knihy tomu napovedá, o čom svedčia už i názvy jednotlivých kapitol (s časťami): 1. *Situácia v Slovenskej republike a charakter odboja* (Odbojové línie, Dôsledky frontového obratu); 2. *Plány a príprava ozbrojeného prevratu* (Ticho pred búrkou, Povstalecké koncepcie a zabezpečenie, Sondovanie v zahraničí); 3. *Horúce leto 1944* (Počiatky partizánskeho hnutia, Prvé ozbrojené akcie, Podľa sovietskeho vzoru, Bezmocný režim, Komplikácia povstaleckých plánov, Príčiny nemeckej okupácie, Náho-

da či úmysel); 4. *Krach na východe, nezáujem na západe* (Neschopnosť a chaos v Prešove, Odzbrojenie východoslovenskej armády, Lahostajnosť na západe, Protirečenia v Nitre, Hrdinovia z Trnavy); 5. *Priebeh bojov a porážka Povstania – 29. august – 7. október 1944* (Udalosti 29. a 30. augusta, Formovanie za pochodu, Počiatkové boje i zlyhanie, Situácia po 8. septembri, Okupačné vojská na Slovensku, Nové frontové trhliny, Generálny ofenzíva, Bilancia bojov); 6. *Politický režim a hospodársky život na povstaleckom území* (Charakter a štruktúra nového politického systému, Každodenný hospodársky a spoločenský život, Konfesionálne trhliny); 7. *Krvavý okupačný epilóg* (Represálie proti povstalcovi, Agónia slovenského štátu, Aparát teroru a jeho obeť, Domáce kolaborantské inštitúcie, Partizánske represálie); 8. *Prečo Povstanie padlo*.

Na záložke prebalu publikácie sa, okrem iného, píše: „*Posledná práca tohto druhu vyšla naposledy roku 1969, ambíciou je preto zaplniť túto medzeru a súčasne sa pokúsiť o kritický, no vecný, pritom čitateľsky zrozumiteľný obraz o komplikovaných udalostiach, ako aj dobe, v ktorej sa odohrávali.*“ Či sa to autorovi podarilo, nech posúdi čitateľ.

Úvod výstižne začína citátom českého historika Karla Richtera:

„*Ak sa vraciame k obdobiu vojny, robíme tak preto, aby sme sa pokúsili o nej povedať pravdu v minulých desaťročiach sčasti zamlčovaných, sčasti účelovo menenú a sčasti nezistenú – a vzdali zaslúženú poctu hrdinom, ktorí na seba dobrovoľne vzali to nadľudsky ťažké bremeno s rizikom smrti či ujmy na zdraví.*“

Povstanie prirovnal autor k „najkontroverznejšiemu obdobiu celých našich národných dejín“! Ukazuje sa nevyváženosť medzi represáliami, respektíve obeťami okupantov a partizánov (ktorí tvorili iba 20 % povstalcov). Na jednej strane sú opísané zverstvá partizánov, ale na druhej strane zverstvá Nemcov chýbajú.

Píše o výčinoch sovietskych partizánov na Slovensku (dokonca, že ich príchod v ro-

ku 1944 bol narušením samostatnosti Slovenskej republiky a začiatkom sovietskej intervencie), ale výčiny nacistov a príslušníkov POHG nespomína, alebo len veľmi obmedzene. Partizánstvo v predvečer, počas i na konci Povstania redukuje viac-menej na terorizmus. Na jednej strane priznáva, že Povstanie narušilo, hoci iba nakrátko, súvislý, celistvý nemecký front, stalo sa príkladom pre iné zotročené národy Európy, vyzdvihuje ho ako boj proti cudzej ozbrojenej moci, votrelcom, na druhej strane však dodáva, že z hľadiska princípu zachovania národnej samostatnosti sa takisto malo zakročiť aj proti sovietskym boľševickým výsadbákam, ktorí ohrozovali nielen slovenskú štátnosť, ale aj samotné Povstanie.“

Množstvo fotografií aktérov SNP je uverejnených na okrajoch strán i v texte. Vybraný text na okrajoch strán zvyrazňuje ich obsah. Na vnútornej strane obalu vpredu je mapa „Situácia v prvých dňoch SNP“, vzhľadom „Situácia na začiatku generálnej ofenzívy“. Pekná grafická úprava Lubomíra Miku umocňuje hodnotu diela.

Knihu dopĺňa Kalendárium vybraných udalostí 1944 a 1945, Citované a použité pramene a literatúra, Miestny register, Menný register a Zoznam skratiek.

Hoci sa autor snaží o objektivitu, medzi riadkami cítiť konfesijnosť. Voči ľudákom a najmä Tisovi je zväčša zhovievavý.

Mnoho drobných epizód sa viackrát opakuje.

Vyskytujú sa drobné chyby, to je však vecou recenzie, a nie anotácie, ale aj paradoxy: kým väčšina vojakov východoslovenskej armády, verná režimu, išla do koncentračných táborov, časť amnestovaných vojakov Povstania ostala doma; alebo Zadžora nespĺnil úlohu, komplexne zbabral povstaleckú úlohu na Považí, stal sa generálom, na proti tomu Šmigovský odmietol zapojiť sa do Povstania a bol popravený.

Plusom publikácie je tiež, že sa číta ľahko a so zatajeným dychom.

Autor je „neformálny líder“ mladých his-

torikov, ktorí kritizujú skúmanie histórie pred rokom 1989.

L. Jančo

BLAŽEK, Petr: (ed.): *A NEPOZDVIHNE MEČ... ODPIRÁNÍ VOJENSKÉ SLUŽBY V ČESKOSLOVENSKU 1948 – 1989*. Praha : Academia, 2007, 339 s.

Zborník príspevkov zo seminára organizovaného Ústavom soudobých dějin Akademie věd ČR na tému zostávajúcu doposiaľ na okraji odbornej pozornosti, obsahuje nielen štúdie českých a nemeckých historikov, ale aj dobové archívne dokumenty, rozhovory s pamätníkmi a polemický traktát o odopieraní vojenskej služby. Prípady odopierania služby v zbrani na území bývalého Československa sú však doložené už v rakúsko-uhorskej monarchii. Časový rámec materiálov zborníka je vymedzený rokmi 1948 – 1989, a stupeň poznania problematiky je limitovaný nedostupnosťou väčšiny zásadných archívnych prameňov Vojenskej kontrarozvedky ŠtB v čase vzniku príspevkov.

Úvodná štúdia Zdeňka Bauera prináša kategorizáciu odmietania (odopieranie, vyhýbanie sa, sebaopoškodovanie, odmietanie za lekárskej asistencie, pacifizmus), typológiu osôb a motívov odopierania – politické, filozofické, náboženské, národnostné – s popisom zhodných a odlišných atribútov. Porovnáva aj postoje a reakcie jednotlivých politických režimov a ideológií v rokoch 1781 – 1989 voči tým, ktorí odmietali výkon vojenskej služby. Stručný príspevok Jiřího Bíleka je venovaný tiež zneužitiu pomocných technických práporov pri riešení problému odopierania vojenskej služby.

V kontexte problému odopierania brannej povinnosti v komunistickom režime Československa predstavuje výnimočný prípad odmietanie motivované národnostnými postojmi, ktoré sa týkalo mužov nemeckej národnosti v rokoch 1953 – 1954. Vznik problému autor štúdie Petr Blažek zdôvodňuje súvislosťami s plošným udeľovaním čs. štát-

neho občianstva veľkému počtu ľudí. Predovšetkým v pohraničných regiónoch odmietali muži zúčastniť sa na odvode alebo nastúpiť do vojenskej služby. Štúdiu dopĺňajú tiež archívne dokumenty z proveniencie ministerstva vnútra.

Fenoménu „modrej knižky“ ako skrytému prostriedku odmietania plnenia vojenskej povinnosti je venovaný samostatný príspevok, v ktorom sa Filip Pospíšil venuje právnym aspektom, typológii, problému počtov, vzťahu mládeže a verejnosti k držiteľom knižky, ktorí i napriek tomu, že nešlo u nich o priamu politickú konfrontáciu, museli okrem vynaliezavosti prejať i značnú dávku odvahy a odhodlania.

Pôsobeniu opozičných medzinárodných hnutí a nezávislých iniciatív – Amnesty international, Výbor na ochranu nespravodlivo stíhaných, Nezávislé mierové združenie – v súvislosti s problémom odmietania brannej povinnosti, sú v zborníku venované tri štúdie. Svojou činnosťou prispeli k postupnému zlepšovaniu procesných, väzobných, súdnych a väzenských podmienok, medzinárodne zviditeľňovali problém, vyvíjali aktivity v prospech uzákonenia možnosti náhradnej civilnej služby, sledovali konkrétne prípady odporcov a snažili sa im rôznym spôsobom uľahčiť situáciu a v konečnom dôsledku prispievali k akcelerácii celospoločenského pohybu. Lubomír Müller rozoberá vo svojom príspevku problémy s rehabilitáciou osôb, ktoré odmietli vojenskú službu a poukazuje na určité nedôslednosti zákona o súdnej rehabilitácii č. 119/1990 Zb.

Geografický rámec zborníka presahujú dva príspevky, ktoré sa týkajú danej problematiky v NDR. Thomas Wider opisuje východonemecké špecifikum – stavebné jednotky (Bausoldaten), v ktorých od roku 1961 slúžilo niekoľko desiatok tisíc nemeckých mužov, ktorí odmietli klasickú základnú vojenskú službu. Predmetom konfliktov bola nútená účasť na výstavbe vojenskej infraštruktúry a odmietanie zloženia vojenskej prísahy. Postupne boli umiestňovaní aj do

vojenských nemocníc, rekreačných a školiacich armádnych objektov. V širokom spektre stavebných vojakov od presvedčených kresťanov až po politických pacifistov dominoval nábožensky motivovaný pacifistický postoj. Tomáš Vilímek sa zasa venuje militarizácii NDR a reakciám východonemeckej spoločnosti koncom 70. a začiatkom 80. rokov. Všíma si predovšetkým silnú antimilitarizačnú vlnu vyvolanú zavedením brannej výchovy v školách v roku 1978, iniciatívu za zriadenie náhradnej vojenskej služby (Sozialer Friedendienst) a viaceré protestné akcie a hnutia (Konkret für Frieden, Schwerter zu Pflugscharen).

Zložitosť analyzovanej problematiky plasticky dokresľuje záznam z panelovej diskusie s piatimi „odmietacími“ vojenskej služby (Ladislav Kirilenko, Ladislav Šmejkal, Martin Habiňák, Štefan Fördös a Jan Hrabina), v rámci ktorej spomínali na motívy svojho rozhodnutia, vyšetrovaciu väzbu, súdne procesy, väzenie, reakcie príbuzných a spoločnosti, a nakoniec rehabilitáciu. Zaujímavým doplnkom zborníka je taktiež rozsiahly rozhovor s Vladanom Kočím, sprostredkujúci informácie o zlomových momentoch, ktoré formovali jeho postoje od detstva, skúsenosti s vojenskou prokuratúrou po odmietnutie vojenskej služby, postrehy a dojmy z väzenia, dopady na rodinné prostredie, reakcie okolia, protestné akcie na riešenie jeho prípadu až po vyznanie osobnej skúsenosti.

Zborník uzatvárajú dva dobové texty z roku 1978 – polemická úvaha brnianskeho teológa Jana Šimsu o odmietaní vojenskej služby a autentický záznam súdneho procesu s vikárom Miloslavom Lojkom, ktorý dokumentuje zložitosť situácie veriacich pri výkone základnej vojenskej služby. Aj v prípade, že nešlo o úplné odmietanie brannej povinnosti, konfliktným bodom mohlo byť zloženie vojenskej prísahy, používanie zbraní pri výkone vojenskej služby a podobne. Zborník je vybavený aj menným registrom a anglickým resumé.

B. Šedová

KRONIKA

BOJE O DARGOV 2009

Za pekného slnečného počasia v deň 64. výročia víťazstva nad fašizmom a konca druhej svetovej vojny v Európe sa pri malebnej obci Dargov v Slánskych vrchoch 8. mája tohto roku znovu rozštekali guľomety, hrmeli tankové motory a zneli výstrely z pušiek. Našťastie, tieto zvuky netvorili pozadia skutočných bojov, ale sprevádzali v poradí druhý ročník akcie *Dargov 2009*, ktorá je zameraná na rekonštrukciu a pripomenutie bojov, ktoré sa na prelome rokov 1944 a 1945 uskutočnili v tomto priestore v rámci užhorodsko-ondavskej operácie. Jednotky Červenej armády, konkrétnejšie divízie patriace k 18. armáde 4. ukrajinského frontu, sa tu od 9. decembra sprvu neúspešne pokúšali prelomiť nemeckú obranu a postúpiť v súlade s operačnými plánmi až ku Košiciam. Vzhľadom na to, že začiatku operácie 20. novembra 1944 predchádzala takmer trojtýždňová operačná prestávka, mali vojaci nemeckej armádnej skupiny „Heinrici“, resp. jej 1. tankovej armády, možnosť pripraviť pomerne odolnú a do hĺbky členenú obranu, pričom im v ich úsilí napomáhalo aj nesmierne sychravé jesenné počasie. Z tohto dôvodu nakoniec sovietske vojská s definitívnou platnosťou prekonali nemecké postavenia pri Dargove až 18. januára 1945. O urputnosti bojov svedčí aj fakt, že v ich priebehu padlo na oboch stranách 20 až 25-tisíc osôb, vrátane civilných obyvateľov.

Hlavným organizátorom tohto nesmierne zaujímavého podujatia, ktoré si prišlo pozrieť takmer 20-tisíc ľudí z blízkeho i vzdialenejšieho okolia, bolo košické občianske združenie Cassovia Corps, ako aj košický klub Retro Air. Podujatia sa zúčastnilo aj Vojenské historické múzeum v Piešťanoch, ktoré tradične vyslalo ako svojho reprezentanta „žltý hakel“ (čiže repliku nemeckého kolopásového obrneného transportéra Sd. Kfz. – 251 Ausf. D) s taktickým číslom 591. Ďalej na „bojisku“ účinkovalo 162 uniformovaných účastníkov patriacich k 16 rozličným klubom vojenskej histórie zo Slovenska, Česka, Poľska a Maďarska. Okrem už spomínaného obrneného transportéra z VHÚ Piešťany a jeho „dvojičky“, ktorú na bojisko dopravili českí nadšenci až z Ostravy, mohli diváci vidieť aj ďalšie kusy historickej vojenskej techniky, medzi ktorými nechýbali legendárny sovietsky stredný tank T-34, replika nemeckého ťažkého tanku Tiger I, prieskumné vozidlo nemeckého Wehrmachtu Sd. Kfz – 222, protitankové kanóny, ako aj rôzne menšie vozidlá (najmä nemecké aj sovietske motorky „sajdky“). K vierohodnosti „bojiska“ prispela aj skutočnosť, že príslušníci klubov vojenskej histórie pricestovali na miesto konania podujatia už skôr, a predošlé dva dni strávili kopaním zákopov naprieč „bojiskom“ a ich následnou úpravou.

Program samotnej akcie bol jednoduchý a priamočiary. Dopoludnia mali prichádzajúci diváci možnosť sledovať zaparkovanú techniku a posledné prípravy ukážky, ktorá sa potom začala o jednej hodine popoludní efektným viacnásobným preletom lietadla Jak v sovietskej kamufláži nad „bojiskom“. Nato vyrazili vpred sovietske prieskumné jednotky, pričom narazili na líniu nemeckých zákopov. Keďže ich postup uviazol, privolali vpred známe „kaťuše“, ktoré mali za úlohu „zmäkčiť“ nepriateľské obranné postavenia. Ich výbuchy boli s veľkou dávkou nasimulované pomocou dômyselne umiestnených pyrotechnických náloží. Obrancovia si ale privolali na pomoc mobilné zálohy v podobe pechoty na „hakloch“, a tak aj tento sovietsky pokus o obnovenie postupu nevyšiel. Obe strany utrpeli straty, ale to ich

od boja neodradilo. Práve naopak. Sovietski vojaci začali znovu postupovať, tentoraz podporovaní aj jedným tankom T-34. Na nemeckej strane opäť útočila motorizovaná pechota, avšak tentoraz už aj so všetkými zálohami, vrátane tanku Tiger I. Nakoniec zvíťazila sovietska prevaha v živej sile, a nemeckí obrancovia boli donútení ustúpiť. „Bojisko“ stíchlo, ale len na chvíľu, pretože potom „mŕtvi“ na oboch stranách vstali a spoločným nástupom pred prizerajúcimi sa divákmi vzdali hold všetkým obetiam druhej svetovej vojny.

Po ukončení bojovej ukážky tak mali deti konečne možnosť dostať sa k technike, ktorá sa čoskoro strácala pod množstvami malých zvedavcov. Nastala aj „obligátna“ honba za vystrieľanými nábojnicami. Ostatní návštevníci využili možnosť a dávali členom klubov vojenskej histórie, ako aj osádkam vojenských vozidiel rôzne, zväčša historicky motivované otázky, ktoré dokazovali, že záujem o históriu našej krajiny je stále veľmi intenzívny. Program potom pokračoval ďalej koncertom country skupiny až do večera. Na záver môžeme skonštatovať, že organizátorom sa podarilo podujatie Dargov 2009 veľmi dobre zabezpečiť, a že sa to potom prejavovalo aj počas jeho priebehu. Išlo o veľmi vydarenú rekonštrukciu bojov druhej svetovej vojny na vysokej úrovni, ktorá si pomaly začína budovať svoju vlastnú tradíciu (podobne ako napríklad už viac rokov sa opakujúca rekonštrukcia bojov pri Starom Tekove). Organizátori prisľúbili aj tretí ročník, ktorý by sa už ale mal konať v januári 2010, teda počas ročného obdobia, keď pod Dargovom prebiehali skutočné boje. Táto snaha iste prispeje k zvýšeniu dôveryhodnosti celej rekonštrukcie.

M. Meško

9. MEDZINÁRODNÁ KONFERENCIA PRACOVNEJ SKUPINY PRE VOJENSKÚ HISTÓRIU V BUKUREŠTI

V dňoch 25. až 29. mája 2009 sa v hlavnom meste Rumunskej republiky Bukurešti konala v poradí už deviata medzinárodná vedecká konferencia Pracovnej skupiny pre vojenskú históriu Konzorcia obranných akadémií a štúdií PzM na tému *Zánik impérií: výzvy bezpečnosti a štátnosti v pohybe*. Usporiadateľom konferencie, na ktorej sa zúčastnilo 35 vojenských historikov zo 14 štátov Európy, Spojených štátov amerických a Kanady bol Inštitút politických obranných štúdií a vojenských dejín (ISPAIM) v Bukurešti v spolupráci s Vojensko-historickým výskumným úradom (MGFA) v Postupimi (Spolková republika Nemecko). Slovensko na tejto prestížnej vedeckej konferencii zastupovala dvojčlenná delegácia zložená z riaditeľa Vojenského historického ústavu v Bratislave pplk. Mgr. Miloslava Čapoviča, PhD. a autora tejto správy, ktorý je zároveň vedeckým pracovníkom Odboru vojensko-historických výskumov VHÚ. Konferencia sa konala v reprezentatívnych a príjemných priestoroch rumunského Národného vojenského centra (*Cercul militar national*). Podľa pôvodného zámeru mal jej program otvoriť štátny tajomník pre obranu a obranné plánovanie z Ministerstva obrany Viorel Oancea, avšak nakoniec sa tejto úlohy ujal jeden z hlavných organizátorov konferencie Dr. Sergiu Iosipescu.

Vedecký program konferencie pozostával z dovedna 24 príspevkov zoradených v šiestich blokoch, rozdelených z časových dôvodov na dva pracovné dni, t. j. 26. a 28. mája 2009. Oficiálnym jazykom konferencie bola angličtina. Vzhľadom na široko koncipovanú tému konferencie boli prednesené príspevky značne rôznorodé. Prvý blok nazvaný *Zánik impérií a zmeny na mapách: vznik nových štátov* otvorila mladá rakúska historička Dr. Tamara Scheer, ktorá svoju pozornosť venovala situácii v Novopazarskom sandžaku od roku 1879

Skupinová fotografia účastníkov konferencie z jej prvého pracovného dňa 26. mája 2009 (foto via ISPAIM Bukurešť)

do roku 1908, kde počas spomínaného obdobia dochádzalo k početným kontaktom medzi osmanskými jednotkami a rakúsko-uhorskými oddielmi dislokovanými v tejto oblasti. Spomínané kontakty potom viedli ich k vzájomnému ovplyvňovaniu a vyvolávali rôzne reakcie. Ďalej nasledoval príspevok dvoch slovinských bádateľov, Dr. Damijana Guština a Dr. Vladimira Prebilića, ktorí sa venovali problémom spojeným s vytváraním juhoslovenskej armády (štátu Slovincov, Chorvátov a Srbov) v jeseni 1918, ktoré boli navyše umocnené zložitou medzinárodnou situáciou, pretože nový štát nebol vtedy ešte uznaný štátmi Dohody a hlavne Talianskom. Z hľadiska slovenských vojenských dejín bol tento príspevok zaujímavý tým, že ponúkal zaujímavé možnosti komparácie pre podobný historický vývoj na Slovensku v tom istom období. Po širokom historickom exkurze Dr. Sergia Iosipesca, ktorý počas svojho vystúpenia načrtnol situáciu v juhovýchodnej Európe od konca 17. do prvej polovice 20. storočia, nasledoval veľmi zaujímavý referát profesora Grzegorza Nowika z Poľska o začiatkoch poľskej rádiovkej rozviedky (roky 1918 – 1920) a o jej rôznorodom pôvode. Zaujímavosť tohto príspevku spočívala v opise procesu zjednocovania rôznorodých prvkov ruského, rakúsko-uhorského a nemeckého pôvodu do organizácie, ktorá sa neskôr preslávila začiatkom druhej svetovej vojny, keď prenikla do nemeckého tajného vojenského kódu Enigma.

V podobnom duchu ako vyššie spomínaný príspevok slovinských historikov sa niesol aj úvodný referát druhého bloku s názvom *Ukončenie konfliktov: vojenské premeny* od Dr. Christiana Ortnera z Rakúska, ktorý sa zaoberal premenou bývalej c. k. rakúsko-uhorskej armády na národnú rakúsku armádu (Volkswehr) v rokoch 1918 – 1919. Vyznačoval sa však bohatou fotodokumentáciou, ktorá na vývoji vojenských uniforiem dokumentova-

la zmätenú politickú situáciu, ktorá vtedy v Rakúsku vládla po odtrhnutí sa Maďarska a vytvorení nových nástupníckych národných štátov (Československa, Juhoslávie, Poľska, atď.), ako aj s nástupom ľavicových síl. Podobnými povojnovými peripetiami rekonštrukcie nemeckej armády v rokoch nasledujúcich bezprostredne po uzavretí prímeria v októbri 1918 sa zaoberal Dr. Michael Epkenhans z Nemecka. Vo svojom príspevku vykreslil ťažkú situáciu porazenej nemeckej cisárskej armády, zvýšený počet dezercií a dočasnej straty výnimočného postavenia dôstojníckeho zboru. Zároveň zdôraznil, že v tejto chvíli premárnila nová nemecká sociálno-demokratická republikánska vláda šancu dostať armádu prostredníctvom vojenských rád pod svoju kontrolu, a tak sa nakoniec mohol vyvinúť „apolitický“ Reichswehr, ktorý síce v neskorších rokoch Weimarskú republiku rešpektoval, ale zostával mimo, a nakoniec sa stal spojencom Adolfa Hitlera pri jeho uchvátení politickej moci v tridsiatych rokoch.

Na tento príspevok nadväzoval referát ďalšieho nemeckého vojenského historika, podplukovníka Johna Zimmermanna, ktorý sa zaoberal podobnou situáciou v Nemecku, ale v záverečných mesiacoch druhej svetovej vojny. Ústredným motívom bola otázka vôle a motívov bojovať v radoch rôznych spoločenských skupín, od vojakov, cez vojnových zajatcov až po nemecké ženy. K obdobiu pred druhou svetovou vojnou sa ešte nakrátko vrátil srbský kapitán Dalibor Denda, ktorý opisoval cudzie vplyvy na vývin juhoslovanských obrnených síl v rokoch 1918 až 1941. V tomto období síce bol dominantný francúzsky vplyv, ale určite je zaujímavé, že juhoslovanská armáda si objednala a používala aj veľké množstvo ľahkých tankov z Československa, menovite tančíky vz. 33 a ľahké tanky LT-35.

Medzivojnového obdobia sa dotýkal aj úvodný referát tretieho bloku *Vojenské premeny, národná identita a bezpečnostné záujmy* od kanadského historika Briana McKerchera, ktorý erudovane a vecne analyzoval politiku britských ministrov zahraničia a jej obmedzenia v tomto období. Jeho vývody boli zaujímavé najmä vzhľadom na všeobecne kritizovanú politiku *appeasementu* Nevilla Chamberlaina v druhej polovici 30-tych rokov. Brian McKercher túto politiku neobhajoval, ale jasne vysvetlil jej pozitíva i negatíva. Následne vystúpil autor tejto správy s príspevkom *Vojenská identita Slovenska v 20. storočí*, na ktorom sa autorsky podieľal s PhDr. Františkom Cséfalvaym, CSc. a PhDr. Janom Štaiglom, CSc. Podobne ladený príspevok, tentoraz o situácii v Dánsku a o kolísaní jeho vlády medzi možnosťou pripojiť sa ku kolektívnej bezpečnosti, striktnou neutralitou, a medzi svojpomocným zabezpečením obrany dánskeho územia v medzivojnovom období, predniesol dánsky historik Dr. Kjeld Hald Galster. Po väčšiu časť tohto obdobia sa dánska vláda orientovala na kolektívnu bezpečnosť, a až bezprostredne pred vypuknutím druhej svetovej vojny začala zvyšovať obranné výdaje. Vtedy už bolo samozrejme neskoro a Dánsko sa stalo ľahkou korisťou nacistického Nemecka. Posledný príspevok prvého dňa konferencie predniesol holandský profesor Dr. Jan Hoffenaar, ktorý veľmi presvedčivo vykreslil problémy holandských ozbrojených síl v rýchlo meniacom sa svete po ukončení studenej vojny a rozpade Varšavskej zmluvy (1989 – 2009).

Druhý deň konferencie sa niesol v znamení príspevkov týkajúcich sa druhej svetovej vojny a vývoja po jej skončení. Plukovník Dr. Tomaz Kladnik zo Slovinska referoval v rámci štvrtého bloku nazvanom *Hnutie odporu, vojenské intervencie a mierové operácie* o stratégii a taktike slovinských partizánov a odbojového hnutia počas druhej svetovej vojny, zatiaľ čo americký historik Dr. Richard Davis opísal rozličné etapy a ciele anglo-amerického strategického bombardovania na Balkáne v rokoch 1943 – 1945. Dokázal, že pôvodné zámery leteckých spojeneckých veliteľov – výrazne ovplyvniť politickú situáciu na Balkáne v prospech Spojencov, sa bombardovacej ofenzíve vlastne nepodarilo splniť. O osudoch kanadskej

prvej obrnenej brigády počas anglo-amerického ťaženia na Sicílii v júli a auguste 1943 informoval kanadský historik major v zálohe Michael Boire. Tento opis však nebol samoučelný, pretože na jej príklade vykreslil ťažkosti, s akými sa musela na vojnu nepripravená Kanada pri organizovaní svojho vojnového úsilia vyrovnávať od začiatku druhej svetovej vojny. Po ňom vystúpil profesor Lars Ericson Wolke zo Švédska, ktorý opísal švédsku vojenskú angažovanosť v mierových operáciách Organizácie spojených národov v Kongu v rokoch 1960 – 1964. Zaujímavou bola jeho charakteristika situácie, za akej švédske oddiely v Kongu pôsobili, ako aj chaotický priebeh vojnových operácií, ktoré poznačovala nepripravenosť OSN, roztrieštenosť velenia jednotlivých vojenských kontingentov, a chýbajúci prehľad o rýchlo meniacej sa vojenskej a politickej situácii v krajine.

Piaty blok príspevkov s názvom *Vo vnútri dvoch polarizovaných systémov a medzi nimi* otvorila grécka historička Dr. Efpraxia Paschalidou, ktorá analyzovala situáciu v Grécku po skončení druhej svetovej vojny poznačenú z medzinárodného hľadiska zostrovaním medzinárodnej situácie, a z vnútropolitického hľadiska prebiehajúcou občianskou vojnou medzi vládnymi silami a komunistickým odbojom. Slovinskou víziou neprehľadnej situácie a vzťahmi medzi civilným a vojenským sektorom v Juhoslávii počas kritických rokov 1991 – 1992 sa zaoberal kapitán Zvezdan Marković zo Slovinska. Uviedol, že vojenské operácie na slovinskom území trvali iba relatívne krátky čas, a teda spôsobili pomerne malé materiálne škody a straty na životoch, ale aj napriek tomu výrazne ovplyvnili neskoršiu bezpečnostnú stratégiu Slovinska a v podstate ju ovplyvňujú až do dnešného dňa. Následne vystúpil americký historik Dr. William Stivers, ktorý sa detailne zaoberal východiskami americkej stratégie v oblasti Indického oceánu v rokoch 1955 – 1967. Hnacím motorom jej formovania bola najmä snaha znemožniť Sovietskemu zväzu, aby využil dekolonizačný proces na posilnenie svojho vplyvu v tejto dôležitej oblasti. Výzvy, ktoré pre mnohé menšie štáty sveta predstavoval vývoj po roku 1945, demonštroval na príklade Švédska švédsky historik major M.A. Per Iko. Švédsko prijalo po druhej svetovej vojne doktrínu totálnej obrany, ktorá dominovala strategickému mysleniu jeho vojenských špičiek po celé 50., 60. a 70. roky. Počas tohto obdobia si preto udržalo vysoký stupeň vojenskej pripravenosti, ktorý však stratilo po rozpadnutí bipolárneho sveta roku 1989.

Posledný blok príspevkov s názvom *Po Studenej vojne: štátnosť v pohybe* sa začal referátom ruskej delegátky Dr. Tatiany Parchalinovej, ktorý bol veľmi aktuálny, pretože sa venoval súčasným medzinárodným bezpečnostným otázkam a vzťahom medzi štátmi NATO, EÚ a Ruskou federáciou. Naň reagoval vo svojom príspevku rumunský bádateľ Dr. Mihail Ionescu, ktorý sa takisto zaoberal problematikou vzniku a zániku štátov vo svete po skončení studenej vojny. Praktickú stránku súčasných bezpečnostných problémov a mierových operácií predstavoval príspevok francúzskeho vojenského historika kapitána Oliviera Liberga, ktorý na základe vlastnej osobnej skúsenosti veľmi živo opísal stabilizačné operácie a úlohy francúzskych jednotiek na Pobreží slonoviny roku 2004. Vedeckú časť konferencie uzatvoril príspevok plukovníka Dariusza Kozerawského z Poľska, ktorý veľmi podrobne predstavil pôsobenie poľských kontingentov v rámci mierových operácií OSN od roku 1973 až do súčasnosti. Na záver prebehla diskusia a predstavitelia hlavných organizátorov konferencie, riaditeľ Inštitútu politických obranných štúdií a vojenských dejín v Bukurešti generálmajor v zálohe Dr. Mihail Ionescu a zástupca riaditeľa Vojensko-historického výskumného úradu v Postupime plukovník Dr. Hans-Hubertus Mack zosumarizovali celý jej priebeh. Zároveň sa uznieslo, že nasledujúca 10. konferencia konzorcia PčP sa uskutoční pravdepodobne v 2. polovici mája 2010 vo Varšave.

Nepracovná, oddychová a poznávací časť konferencie sa uskutočnila 27. mája 2009, keď

mali všetci jej účastníci možnosť navštíviť zámok Peleş rumunskej kráľovskej rodiny z rodu Hohenzollern-Sigmaringenovcov, dokončený v rokoch tesne pred prvou svetovou vojnou, a pravoslávny kláštor Sinaia. Obe lokality pôsobili veľmi pôsobivo, pričom k tomuto dojmu prispelo ich zasadenie do malebného horského prostredia rumunských Karpát. Na spätočnej ceste ešte účastníci konferencie navštívili palác zo 17. storočia patriaci pôvodne vojvodského rodu Brankoveanuovcov blízko Bukurešti. Oddychový deň potom zakončila slávnostná večera.

Na záver je možné skonštatovať, že 9. medzinárodná konferencia konzorcia PFP *Zánik impérií: výzvy bezpečnosti a štátnosť v pohybe* si v súlade so svojou tradíciou zachovala veľmi vysoký štandard, o čo sa zaslúžili najmä jej rumunskí organizátori, menovite slečna Carmen Rijnoveanu. Celý priebeh konferencie charakterizovala ochota a prívetivosť usporiadateľov, priateľská a uvoľnená atmosféra, vďaka ktorej sa všetci účastníci cítili v Rumunsku vskutku príjemne. Jediné, čo je možné organizátorom konferencie vytknúť bol nedostatok času na aspoň krátku prehliadku centra Bukurešti, v ktorej sa mnohí z účastníkov konferencie nachádzali po prvýkrát. Konečným vedeckým výstupom konferencie bude už tradične zborník štúdií.

M. Meško

AUTORI ČÍSLA

Mgr. Martin HURBANIČ, PhD., Filozofická fakulta UK, Šafárikovo nám. č. 6, 811 06 Bratislava

PhDr. Bohuš KLEIN, PhD., Múzeum kultúry karpatských Nemcov, Žižkova ul. 14, 811 14 Bratislava

PhDr. Pavel MIČIANIK, M.A, PhD., Ústav vedy a výskumu Univerzity Mateja Bela, Cesta na amfiteáter 1, 974 01 Banská Bystrica

Krăstjo MANČEV, Savancy – Sofijsko, 21 20 Bulharsko

PhDr. Marián MANÁK, PhD., Ústav dejín Trnavskej univerzity v Trnave, Hornopotočná 23, 918 43 Trnava

Ivo VONDROVSKÝ, Pražská 2956, CZ-407 47 Varnsdorf, Česká republika

Pplk. v. z. Dr. Peter TURZA, Vojenské historické múzeum, P. O Box A-9, Orviská cesta, 921 01 Piešťany

UPOZORNENIE REDAKCIE

Odvzdávanie rukopisov

Príspevky do Vojenskej histórie odovzdávajúte, resp. posielajte zásadne na disketách v textových edito-roch Word 6.0, Word 97, v iných len na základe dohovoru. **Poznámky je potrebné uvádzať pod čia-rou, nie až za text štúdie.** K diskete je potrebné priložiť jeden tlačенý exemplár príspevku. K štúdiu je potrebné pripojiť resumé v rozsahu cca jednej strany a osobné údaje o autorovi: rodné číslo, adresu, číslo účtu a telefonický kontakt a e-mail.

Rozsah príspevkov

Rozsah štúdií, vrátane poznámkového aparátu, by nemal presiahnuť 40 strán. Recenzie môžu byť v rozsahu do 15 strán, anotácie maximálne do 3 strán. Počet strán sa počíta podľa počtu znakov (1 800 znakov na stranu).

Poznámkový aparát a citovanie

Vzhľadom na platnosť STN ISO 690, ktorá obsahuje aj Národnú prílohu, je potrebné pri citáciách rešpektovať aspoň jej základné zásady. Na ulahčenie citovania uvádzame niektoré vzory:

Pri písaní poznámok k textom je potrebné používať príslušnú funkciu programu WORD na vkladanie poznámok po čiarou – nie písať ich dozadu za text štúdie.

¹ VÁROŠ, M.: Posledný let generála Štefánika. Bratislava : International, 1994, s. 56.

² PEJSKAR, J., ed.: Poslední pocta : Památník na zemřelé československé exulanty v letech 1948 – 1981. B. m. : Konfrontace, 1986, sv. 2., s. 118-121.

(v prameni neuvedené miesto vydania: bez miesta; podobne aj pri neuvedenom vydavateľstve: b. v., roku: b. r.)

³ ŠPIRKO, D. – LUPTÁK, M.: Obrana bratislavského predmestia vo francúzsko-rakúskej vojne roku 1809. In: Vojenská história, roč. 6, 2002, č. 1, s. 9-10.

⁴ DEIGHTON, L.: Blitzkrieg : Od Hitlerova nástupu po pád Dunkerque. Prel. Z. Kárník. Praha : Argo, 1994, s. 85.

⁵ PEJSKAR, ref. 2, s. 97.

- v prípade, že v jednej poznámke sú uvedené dva pramene toho istého autora, v ďalších poznámkach uvádzame aj prvé slová názvu prameňa: PEJSKAR, Poslední, ref. 2, s. 93.
- autor nemusí uvádzať mená všetkých pôvodcov citovaného diela (druhého, tretieho) alebo ak má ci-tované dielo viacerých ako troch pôvodcov uvádzame: ŠPIRKO, D. a i. (a iní) alebo ŠPIRKO, D. et al. (et alii)
- v prípade viacerých miest vydania, alebo názvov vydavateľstiev píšeme bodkočiarku alebo čiarku: Praha; Bratislava : Argo; Concordia, 1999
- údaje v bibliografickom popise citovaného prameňa sa uvádzajú v jazyku prameňa až po údaj o roz-sahu
- Skratkou pre označovanie strán alebo strany je s., ročníky časopisov a čísla zborníkov sa uvádzajú arabskými číslicami. Pokiaľ sú dokumenty v edíciách číslované, je potrebné uvádzať okrem strán aj číslo.
- pri odkaze na archívny prameň uvádzať skratky: f. (nie fond)
 - šk. (ako škatuľa, nie krabica)
 - č. j. (s medzerou)
 - VÚA-VHA Praha, f.....; pozri tiež PEJS, O:...
 - Tamže, s. 8. (nie tamtiež)

Čísla poznámok v texte uvádzať indexovo: ⁴ nie: ⁴⁾ ⁴⁾

Adresa redakcie: Vojenský historický ústav, Krajná 27, 821 04 Bratislava
tel.: 02/48 207713
E-mail: stanovam@mod.gov.sk

Redakčná rada si vyhradzuje právo na základe vyžiadaných odborných posudkov rozhodnúť o uve-rejnení, prípadne vrátení príspevku. Nevyžiadané rukopisy sa nevracajú.

OBSAH

Štúdie

HURBANIČ, Martin: Desat dní, ktoré otriasli Konštantínopolom. (II.) Pribeh avarskeho obliehania z roku 626.....	3
KLEIN, Bohuš: Budovanie obranných systémov na území Slovenska do konca stredoveku	26
MÍČIANIK, Pavel: Rýchla divízia v nemeckej ofenzíve na Rostov.....	43
MANČEV, Kráštjo: Nacionálne problémy a protiklady nacionalizmu na Balkáne ku koncu 20. storočia.....	71

Dokumenty a materiály

MANÁK, Marián: Zostavenie systému kontroly v okupovanom Nemecku.....	97
VONDROVSKÝ, Ivo: Zátarasý z roku 1945 na slovensko-moravskom pomezí.....	107
TURZA, Peter: Trofejné nemecké samohybné delá vo výzbroji čs. armády. II. Samohybné delo 75/40 N	120

Recenzie

DEJMEK, Jindřich: Edvard Beneš. Politická biografie českého demokrata. Část první. Revolucionář a demokrat (1884 – 1935). (Ferdinand Vrábel)	127
CSÉFALVAY, František a kol.: Vojenské dejiny Slovenska V. zv. 1939 – 1945. (Valerián Bystrický).....	131
FRIEDL, Jiří – JIRÁSEK, Zdeněk: Rozpačité spojenectví. Československo-polské vztahy v letech 1945-1949. (Martin Garek)	135

Anotácie, glosy	139
------------------------------	-----

Kronika	149
----------------------	-----

INHALT

Studien

HURBANIČ, Martin: Zehn Tage, die Konstantinopel erschütterten. Der Verlauf der awarischen Belagerung vom 626 (II).....	3
KLEIN, Bohuš: Ausbau der Verteidigungssysteme auf dem Gebiet der Slowakei bis zum Ende des Mittelalters.....	26
MIČIANIK, Pavel: Die schnelle Division in der deutschen Offensive auf Rostov.....	43
MANČEV, Krăstjo: Nationalitätenprobleme und gegensätze des Nationalismus auf dem Balkan gegenende des 20. Jahrhunderts.....	71

Dokumente und Materialien

MANÁK, Marián: Gestaltung des Kontrollsystems im besetzten Deutschland.....	97
VONDROVSKÝ, Ivo: Die Sperren an der slowakisch-mährischen Grenze im Jahre 1945.....	107
TURZA, Peter: Deutsche Trophäenpanzergeschütze in der Ausrüstung der tschechoslowakischen Armee. II.....	120

Recensionen	127
--------------------------	-----

Anotationen, Glossen	139
-----------------------------------	-----

Chronik	149
----------------------	-----

CONTENTS

Studies

HURBANIČ, Martin: 10 days that shuddered Constantinople. The course of Avar siege 626 (II).....	3
KLEIN, Bohuš: Building of defense systems in the area of Slovakia by the end of Middle-age.....	26
MIČIANIK, Pavel: Fast division in German offensive towards Rostov	43
MANČEV, Krástjo: Nationalist issues and contradictions of nationalism in Balkan by the end of 20 th century	71

Documents and Materials

MANÁK, Marián: Establishment of the system of control in the occupied Germany	97
VONDROVSKÝ, Ivo: Barriers at Slovak- Morava confines from 1945.....	107
TURZA, Peter: Trophy automotive cannons in the ammunition of the Czechoslovak Army. II.....	120

Reviews	127
----------------------	-----

Annotations, Glosses	139
-----------------------------------	-----

Chronik	149
----------------------	-----

Vojenská história 2/2009

Časopis pre vojenskú históriu, múzejníctvo a archívniectvo

Vydáva Vojenský historický ústav v Bratislave
v spolupráci s Ministerstvom obrany SR

Editor a šéfredaktor: pplk. Mgr. Miloslav Čaplovič, PhD.

Výkonná redaktorka: Mgr. Mária Stanová

Grafická úprava: Dušan Babjak

Redakčná rada: PhDr. Vladimír Segeš, PhD. (predseda), PhDr. Vojtech Dangl, CSc. (podpredseda), PhDr. Igor Baka, PhD., PhDr. Valerián Bystrický, DrSc., PhDr. František Cséfalvay, CSc., PhDr. Viliam Čičaj, CSc., PhDr. Marián Hronský, DrSc., Mgr. Peter Kralčák, PhDr. Slavomír Michálek, CSc., plk.gšt. Dr. Jaroslav Nižňanský, PhD., PhDr. Jan Štaigl, CSc., pplk. PhDr. Peter Šumichrast, PhD., doc. PhDr. Pavol Valachovič, CSc.

Medzinárodný redakčný kruh: Dr. István Janek, PhD. (Budapest), Mgr. Mateusz Gniadzowski (Warszawa), PhDr. Jiří Rajlich (Praha), Dr. László Szarka, CSc. (Budapest), Dr. Martin Zúckert (München)

Vychádza štyrikrát ročne.

Rozširuje Vojenský historický ústav, Krajná 27, 821 04 Bratislava

Kontaktné emailové adresy: sedovab@mod.gov.sk

stanovam@mod.gov.sk

Tel. kontakt: +421/2/4820 7713, 4820 7703

Fax: + 421/2/48207719

Schválené do tlače dňa: 5. 6. 2009

EV 734/08

Nepredajné

ISSN 1335-3314

Tlač: OPS ÚLog S MO SR, Kutuzovova 8, Bratislava

Na obálke: Na fotografii je zobrazená socha generála M. R. Štefánika od českého akademického sochára Bohumila Kafku, ktorá bola odhalená v Bratislave roku 1938 na mieste bývalého korunovačného vršku pri Dunaji.